

वर्ष १४ : अंक १] अरुदावाद : ता. १५-१०-४८ [कमांक : १५७

विषय-दर्शन

- १ १४सुं वर्ष : टाईटल पानु-२
- २ भंडोपाध्याय श्रीयशोविजयश्रुतिरचित श्रौक अप्रसिद्ध रतवन
: पू. सु. म. श्री. शिवानंदविजयश्रुत : १
- ३ पू. आचार्यप्रवर श्रीविह्वप्रभसुरिविरचित आरंभसिद्धि
: पू. सु. म. श्री धुरंधरविजयश्रुत : २
- ४ दीप श्वा, सोटाश्व, नांटीया वजेरे तीर्थोनी यात्रा : पू. सु. म. श्री न्यायविजयश्रुत : ६
- ५ श्रीदेवविमलसुरिविरचित प्रभु-आद्या-विनति : पू. सु. म. श्री रमसिद्धविजयश्रुत : ११
- ६ कुमारे वांदरा मनी गया ! : प्रो. डीरालाल र. शापडिया : १७
- ७ गुरुशिष्यरनी पगथी पर : श्री मोहनलाल दीपसंह योडसी : १६
- ८ द्रव्यका सदुपयोग करनेका अमूल्य स्थान श्री मरुधरस्थ दीयाणाजी तीर्थ : २३
- ९ कनककुलकी रचनाभाके सम्बन्धमें कतिपय खचनार्ये
: श्री अगारचंदजी नाहटा : २९
- सुधारे : प्रो. डी. र. शापडिया : २२
- महद टाईटल पानु-३

लवाणम-वार्षिक जे इपिया : आ अंकनुं भूत्य-त्रणु आना

ACHARYA SRI KAILASSAGARSURI GYANMANDIR
SHREE MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA
Koba, Gandhinagar - 382 007.
Ph. : (079) 23275252, 23276204-05
Fax : (079) 23275240

૧૪મું વર્ષ

‘શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ’ આ અંકે ચૌદમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે તે પ્રસંગે ગત વર્ષમાં સમિતિને આર્થિક સહાયતા કરનાર તે તે સદ્ગૃહસ્થો, સંસ્થાઓ કે સંઘોનો અને સહાયતા માટે ઉપદેશ તથા પ્રેરણા આપનાર પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ આદિ મુનિવરોનો અને માસિક માટે લેખ મોકલનાર પૂજ્ય મુનિવરો તેમજ બીજા વિદ્વાનોનો અમે અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનીએ છીએ અને આ નવા વર્ષમાં પણ એવો જ સહકાર ચાહુ રાખવા વિનંતી કરીએ છીએ.

કાગળ, છપાઈ વગેરેના અતિ ઊંચી સપાટીએ પહોંચેલા બાવોના કારણે, માસિકના પાનાં એછા કરવા છતાં, ગત વર્ષમાં જરૂરી ખર્ચને પહોંચી વળવામાં અમને મુશ્કેલી જણાઈ છે. અમે તો ઇચ્છીએ છીએ કે અમે વધુ વાચન-સામગ્રી આપી શકીએ. પણ એ તો ત્યારે જ બની શકે જ્યારે અત્યારે જે મહદ મળે છે તેના કરતાં વધુ મહદ અમે મેળવી શકીએ.

સમિતિની આ પરિસ્થિતિ તરફ અમે જૈન સંઘનું ધ્યાન દોરીએ છીએ અને સમિતિને વધુ મહદ મોકલવાની જૈન સંઘો, સંસ્થાઓ અને આગેવાનોને વિનંતી કરીએ છીએ.

—તંત્રી.

॥ॐ अहम् ॥

અલિલ ભારતવર્ષીય જૈન શ્વેતામ્વર મૂર્તિપૂજક મુનિસમ્મેલન સંસ્થાપિત
શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિનું માસિક મુલવપત્ર

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

જેશિંગભાઈકી વાહી : ઘીકાંટા રોડ : અમદાવાદ (ગુજરાત)

વર્ષ ૧૪	વિક્રમ સં. ૨૦૦૪ : વીરનિ. સં. ૨૪૭૪ : ઈ. સ. ૧૯૪૮	ક્રમાંક
સંક ૧	આસો સુદિ ૧૩ : શુક્રવાર : ૧૫મી આક્ટોબર	૧૫૭

મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીવિરચિત

એક અપ્રસિદ્ધ સ્તવન

સંપાદક—પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી. શિવાનંદવિજયજી

પૂભ વિધિ માંહિ ભાવિએજી, અંતરંગ જે ભાવ;
તે સવિ તુજ આગે કહુંજી, સાહિબ સરલ સ્વભાવ;
સુહંકર અવધારો પ્રભુ પાસ. આંકણી— ૧

હાતણ કરતાં ભાવિએજી, પ્રભુ શુષ્ક જલ મુખ શુદ્ધિ;
ઉલિ ઉતારી પ્રમત્તાજી, દો મુજ નિર્મલ બુદ્ધિ. સુ ૨

યતનાયે સ્નાને કરીજી, કાદું મેલ મિથ્યાત;
અંશુકે અથ શોષવીજી, બાણું હુઓ અવદાત. સુ ૩

ક્ષીરોદકનાં ઘોતીયાંજી, ચિંતવું ચિત્ત સંતોસ;
અળટ કમ્મ સંવર ભઘોજી, આઠપડો સુહકોસ. સુ ૪

ઐરસીઓ એકામ્રતાજી, કેસર ભગતિ કલ્લોલ;
શ્રદ્ધા ચંદન ચિંતવુંજી, ધ્યાન ઘોલ રંગરોલ. સુ ૫

તાલિ વહુ આણા ભઘીજી, તિલક તણો તેહ ભાવ;
જે નિરમાલ ઉતારીયેજી, તેવો તામ્બા વિલાવ. સુ ૬

જે આભરણ ઉતારીયેજી, તે તો ચિત્ત ઉપાધિ;
પક્ષાલ કરતાં ચિંતવુંજી, નિર્મલ ચિત્ત સમાધિ. સુ ૭

અંગલુહણાં મે ધર્મનાજી, આત્મસ્વભાવ તે અંગ;
જે આભરણ પહેરાવીએજી, તે સ્વભાવ નિજ અંગ. સુ ૮

૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪

જે નવ વાડિ વિશુદ્ધતાણ, તે પૂજા નવ અંગ;	
પંચાચાર વિશુદ્ધતાણ, તેહ કૂલ પંચ રંગ.	સુ૦ ૯
દીવો કરતાં ચિંતવુણ, જ્ઞાન દીપ મુપ્રકાશ;	
નય ચિંતા ધૃત પ્રિયુણ, તત્ત્વ યાત્ર સુવિલાસ.	સુ૦ ૧૦
ધૂપ રૂપ ઇતિ કાર્યતાણ, કલાગુરુ તતુયોગ;	
શુદ્ધ વાસના મહમહિણ, તે તો અનુભવયોગ.	સુ૦ ૧૧
મહ થાનક અક છાંડવાણ, તેહ અષ્ટ મંગલિક;	
જે નૈવેદ્ય નિવેદીયેણ, તે મન નિશ્ચલ ટેક.	સુ૦ ૧૨
લવણ ઉતારી ભાવિયેણ, કૃત્રિમ ધર્મનો ત્યાગ;	
મંગલ દીવો અતિ બલોણ, શુદ્ધ ધર્મ પરભાગ.	સુ૦ ૧૩
ગીત નૃત્ય વાજિંત્રનોણ, નાદ અનાહત સાર;	
શમ રતિ રમણી જે કરીણ, તે સાચા ચેષકાર.	સુ૦ ૧૪
ભાવ પૂજા ઈમ સાચવીણ, સત્ય વળતું રે ઘંટ;	
ત્રિભુવન માંહિ વિસ્તરેણ, ટાલિ કરમનો કાંટ.	સુ૦ ૧૫
ઈંધિપરે ભાવના ભાવતાંણ, આહિષ જસ મુપ્રસન્ન;	
જન્મ સફલ જગિ તેહનોણ, તેહ પુરૂષ ધન્ય ધન્ય.	સુ૦ ૧૬
પરમ પુરૂષ પ્રભુ શામલાણ, માનો એ સુજ સેવ;	
દુર કરો ભવ આમલાણ, વાચક જસ કહે દેવ.	સુ૦ ૧૭

—: ઇતિ :—

પૂજ્ય આચાર્યપ્રવર શ્રી. ઉદયપ્રભસૂરિવિરચિત

આરંભસિદ્ધિ

[ચુદ્ધર્ત જ્યોતિષ વિષયક એક વિશિષ્ટ ગ્રન્થનો પરિચય]

લેખક-પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી હુરંધરવિજયજી

આરંભસિદ્ધિ એ જ્યોતિષ વિષયનો ગ્રન્થ છે. જ્યોતિષ શાસ્ત્ર સર્વ શાસ્ત્રો કરતાં વિલક્ષણ શાસ્ત્ર છે. તે શાસ્ત્ર પ્રત્યે સહુ કોઈ અહુમાન ધરાવે છે. ભલે બહારથી કેટલાએક કહેતા હોય કે—'અમને જ્યોતિષમાં જરી પણ શ્રદ્ધા નથી' તોપણ તેમના હૃદયનાં બિંદાણુ તપાસવામાં આવે તો ત્યાં છુપાયેલી જ્યોતિષ પ્રત્યેની રુચિનાં દર્શન થયા વગર ન રહે. જ્યોતિષનું વચરંસ સર્વત્ર ફેલાયેલું છે. આર્ય-ગ્રન્થની જેવો જ અનાર્ય ગ્રન્થને પણ તે

પ્રથે રસ છે. પાશ્ચિનાત્યેને તેમાં રસ છે એટલું જ નહિ પણ આધુનિક સાધન-સામગ્રીના ઉપયોગથી તેમણે તેમાં વિકાસ પણ સાધ્યો છે. પ્રાચીન પદ્ધતિ પ્રમાણેના એકધારા ગોખણીયા ઉપયોગથી પ્રાચીન જ્યોતિષની પ્રતીતિ અને પ્રગતિ અટકી પડી છે, તેમાં દોષ જ્યોતિષને નથી, તેના ઉપયોગ કરનારાઓનો છે. જેમ આર્યાવર્તનું વૈદક ધણું જ વિશિષ્ટ અને સુલભ છે છતાં ઉચિત જાણકાર અને તેને વ્યવસ્થિત રીતે ઉપયોગમાં લેનાર વ્યક્તિઓને અભાવે દર્બાર્થ મયું છે તે જ પ્રમાણે જ્યોતિષનું અન્યું છે. જે આર્યાવર્તે ગાયું છે કે:—
જ્યોતિષં નવનં સ્મૃતમ્ જ્યોતિષ એ આંખ છે; જેમ આંખથી પદાર્થોનું દર્શન થાય છે, તે જ આર્યાવર્તમાં આજે જ્યોતિષ મરકરીના વિષય-હારણનું વાહન થયું છે. હાલતા ચાલતા લેલાયુ માણસો પણ પેટનું પૂડું કરવા જ્યોતિષને સાધન બનાવી ચરી ખાય છે. બજાએ વૈસામાં જ્યોતિષ જોવાય છે. જ્યોતિષને નામે લોકો છેતરાય છે. પોતાનું કારિભ્ય જાણવા માટે આટુર જનતા ડગ જ્યોતિષીઓ પાસે જાય છે, તેમના વચનની મીઠાઠ્ઠથી રાજી થાય છે, ધન આપે છે ને સતોષ અનુભવે છે. શ્રમ વગરના ધન મેળવવાના ઉપાયો-વંધામાં રાચતા લોકોને જ્યોતિષ પ્રત્યે સારું આકર્ષણ હોય છે. જ્યોતિષ જાણે તેમને ધન એકદમ અપાવી દેશે એમ તેઓ માને છે ને તે માટે ખૂબ ફાંફાં મારે છે.

આમ જ્યોતિષનો ઉપયોગ ધણો જ અતિ યર્ષ રહ્યો છે. અને એ રીતના ઉપયોગથી અમુક શિષ્ટવર્ગ જ્યોતિષ તરફ ઘૂણા-સૂઝ પણ ધરાવે છે. પણ જેમ જ્યોતિષનો દુરુપયોગ અનિચ્છનીય છે તેમ તે તરફ સૂઝ રાખવી-અરુચિ કરવી તે પણ ઇચ્છનીય નથી. જ્યોતિષ એ દિવ્ય છે. જ્યોતિષના લાભો પણ મહાન છે. જ્યોતિષ એ ખરેખર જ્યોતિ:—પ્રકાશ છે. એ પ્રકાશને ઝીલવાનું સામર્થ્ય આવે તો અનેક અપૂર્વ વાતો અને પદાર્થોનું જ્ઞાન થાય એ નિ:સંદેહ છે.

: ૨ :

જ્યોતિષના મુખ્યત્વે બે વિભાગ છે: એક ગણિત વિભાગ અને બીજો દક્ષિત વિભાગ. ગણિત વિભાગમાં ફલાદેશ કરતાં ગણતરીનો વિશેષ ઉપયોગ હોય છે. ગણિત વિભાગના જ્યોતિષને પણ બે ભાગમાં વહેંચી શકાય—એક જન્મકુંડલી વિષયક જ્યોતિષ અને બીજું મુહૂર્ત વિષયક જ્યોતિષ. તેમાં જન્મકુંડલી વિષયક જ્યોતિષ-જ્યારે કેઇનીં પણ જન્મ થાય ત્યારે મહત્તર કેવા પ્રકારનો હતક, કયા કયા અહો કયે કયે રથાને હતા, કયું ધન ચાલતું હતું, અહો ઉપર અને બાવો ઉપર કાની કાની કેટલા પ્રમાણમાં દર્શિ પડે છે, કઇ દશામાં જન્મ થયો છે, તે દશા કેટલા કાળ સુધી ચાલશે, તેમાં અનતર્દશાઓ કેટલી આવશે, નવમાંશ, હોરા, દર્શાંશ, પોડશાંશ, સપ્તાંશ ઇત્યાદિ પદ્મવર્ગ-દશવર્ગ-કાઠવામાં ઉપ-યોગી થાય છે.

મુહૂર્ત વિષયક જ્યોતિષનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે જુદાં જુદાં કાર્યો કરવાનાં હોય ત્યારે તિથિ-વાર-નક્ષત્ર-યોગ-કરણ-વગેરે જોવામાં થાય છે.

આ જન્મે પ્રકારના ગણિત જ્યોતિષમાં મુખ્યત્વે ઉપયોગી પંચાંગ અને પંચાંગને સ્પષ્ટ કરનારા ગણિત પ્રકારો થાય છે. એ ગણિત સૂક્ષ્મ અને કટ્ટસાધ્ય છે. પણ પંચાંગ તૈયાર પ્રાપ્ત થતાં હોવાથી બહુધા એ શ્રમ કરવાનો રહેતો નથી.

૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪]

હલિત જ્યોતિષ એ ગણિત જ્યોતિષની ઉત્તર ભૂમિકા છે. ગણિત જ્યોતિષથી તૈયાર થયેલી ગણતરી જેટલી સૂક્ષ્મ અને સ્પષ્ટ તેટલું જ સૂક્ષ્મ અને સ્પષ્ટ હલિત જ્યોતિષ ફલ સંગળવે છે.

ગણિત જ્યોતિષની જેમ હલિત જ્યોતિષ પણ જન્મજ્યોતિષતું ફલ અને મુહૂર્ત જ્યોતિષતું ફલ-એમ બંને ફલને સમગ્નવતું હોવાથી બે પ્રકારનું છે. આ બંને પ્રકારના જ્યોતિષ વિષયક ફળરો અન્ય છે.

: ૩ :

આરંભસિદ્ધિ એ મુહૂર્ત જ્યોતિષનો અન્ય છે. જ્યોતિષ વિષયક અન્યોમાં પણ જૈનાચાર્યોનો કાળો નાનો સૂતો નથી. ગણિત અને હલિત એમ બંને પ્રકારના અન્યો જૈનાચાર્યોએ રચ્યા છે.

આગમ સાહિત્યમાં પણ જ્યોતિષનો વિચાર સારા પ્રમાણમાં આવે છે. સૂર્યપ્રવૃત્તિ, ગણિતવિજ્ઞા, જ્યોતિષકરંડક વગેરે આગમ કાળના જ્યોતિષ અન્યો છે. તે તે અન્યો આગમ કાળના હોવાને કારણે ગહન પણ છે. પૂ. મહાવર્ગિરિણ મહારાજ જેવા સમર્થ ટીકાકારે જ્યોતિષકરંડક વગેરેને સ્પષ્ટ કરી સમજમાં આવી શકે તેમ કહ્યું છે. એ અન્યો અને એવાં સુન્દર વિવરણોને આધારે આજ સુધી અસ્પષ્ટ અને અલુહિત રહેલો 'વેદાંત જ્યોતિષ' નામનો પ્રાચીન અન્ય પણ સ્પષ્ટ થયો છે. મૈસુરથી તે પ્રસિદ્ધિ પામ્યો છે. તે તેના સંપાદક, ડૉ. શામશાસ્ત્રીએ તે તે જૈન જ્યોતિષ અન્યોતું ઝણુ પણ સ્વીકાર્યું છે. આગમ કાળ પછીથી પણ જ્યોતિષના વિવિધ અન્યો સારા પ્રમાણમાં રચાયા છે. તેમાંના મુખ્યત્વે જૈન અન્યો આ પ્રમાણે છે:—

૧ લગ્નશુદ્ધિ (આ. શ્રી. હરિભદ્રસૂરિણ), ૨ હુવનદીપક (વજ્રપ્રભસૂરિણ), ૩ જન્મસમુદ્ર (ખ. શ્રી. જિનેશ્વરસૂરિણ), ૪ દિનશુદ્ધિ (રત્નશેખરસૂરિણ), ૫, જ્યોતિ: સાર-નારયંદ્ર જ્યોતિષ (નરયંદ્રસૂરિણ); ૬ તાલજ્ઞસાર-ટીકા (હરિભદ્ર), ૭ કર્ણુ-કુતૂહલ-ટીકા-મણુક કુમુદ કૌસુદી (હરિભદ્ર), ૮ હીરકલશ-જ્યોતિષહીર (હીરકલશ), ૯ જન્મપત્રીપદ્ધતિ (લખિયંદ્રમણુ), ૧૦ જ્યોતિષરત્નાકર (મહિમોદય), ૧૧ વર્ષ-પ્રભોધ (મેઘવિજયણ મણુ), ૧૨ આરંભસિદ્ધિ (ઉદયપ્રભસૂરિણ) ઇત્યાદિ અન્યો છે.

આ અન્યોમાં લગ્નશુદ્ધિ, દિનશુદ્ધિ, આરંભસિદ્ધિ, જ્યોતિ:સાર, હીરકલશ-જ્યોતિષ, રત્નાકર એ અન્યો મુખ્યત્વે મુહૂર્ત જ્યોતિષના છે. અ્યારે આકોના જન્મકુંડલી સંબંધી અને તેના ફળને જણાવનારા છે.

આ સર્વ અન્યોમાં મુહૂર્તના વિષયને સચિત્પાંગ સ્પષ્ટ કરતો ઠાંધ અન્ય હોય તો તે આરંભસિદ્ધિ છે.

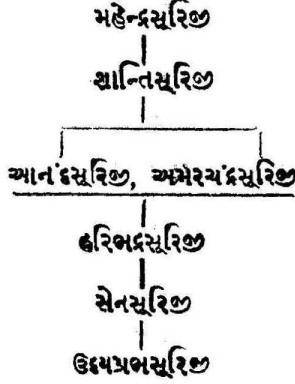
હાલમાં વિશેષે પ્રચલિત થયેલા મુહૂર્તજ્યોતિષના લગ્નશુદ્ધિ-દિનશુદ્ધિ-નારયંદ્રજ્યોતિષ વગેરે અન્યો કરતાં પણ આરંભસિદ્ધિ અધિક વિચારોને સ્પષ્ટ કરતો અને વધારે પ્રચારમાં આવેલો અન્ય છે. આરંભસિદ્ધિતું કથન પ્રમાણ્યૂત મનાય છે. તેને અનુસાર જેવાયેલ મુહૂર્ત એ અક્ષર અને આદરપાત્ર છે. એ મુહૂર્તને અનુસાર કરવામાં આવતાં અનુષ્ઠાનો પણ સફલ થાય છે.

અંક ૧]

આરંભસિદ્ધિ

[૫

આ આરંભસિદ્ધિ ગ્રન્થના કર્તા પૂ. આચાર્ય શ્રી ઉદ પ્રભસૂરિજી મહારાજ છે. તેઓશ્રીનો સત્તાકાળ ૧૩મી શતાબ્દિ છે. તેમની પદ્મપરંપરા આ પ્રમાણે છે:-

મહામંત્રી વસ્તુપાલ અને તેજપાલ આચાર્યશ્રી પ્રત્યે ખૂબ ભક્તિ અને બહુમાન ધરાવતા હતા. તેમના આચાર્યપદમાં વસ્તુપાલ-તેજપાલે સારા ભાગ લીધો હતો. સારી રીતે મહોત્સવ કરી મંત્રીશ્વરે તેઓશ્રીને આચાર્ય પદવી અપાવી હતી. આચાર્યશ્રીએ મંત્રીશ્વરની અભ્યર્થનાથી ધર્માભ્યુદય, સંઘપતિચરિત્ર નામના કાવ્યગ્રન્થની રચનાકરી હતી.

આરંભસિદ્ધિ અને ધર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય સિવાયના ખીળ પણ અનેક ગ્રન્થોનું શુદ્ધન આચાર્યશ્રીએ કર્યું છે. સુકૃતકલ્પોલિની, નેમિનાથચરિત્ર, પદશીતિ ને કર્મસ્તવ ટિપ્પણ, ઉપદેશમાલાકર્ણિકા વગેરે તેઓશ્રીની કૃતિઓ છે.

તેઓશ્રીએ કેવળ ગ્રન્થરચના કરી છે એટલું જ નહિ પણ સારા સારા વિદ્વાન શિષ્યો પણ તૈયાર કર્યા છે.

સ્વાદ્વાદમંજરી જેવા વ્યાપક ગ્રન્થના કર્તા આ. શ્રી મલ્લિષેણુસૂરિજી તે ઉદયપ્રભ-સૂરિજીના શિષ્ય હતા. મલ્લિષેણુસૂરિજીને તેઓશ્રીના શુર પ્રત્યે અત્યંત બહુમાન હતું. સ્વાદ્વાદમંજરીના મંગલાચરણમાં તે બહુમાનને વ્યક્ત કરતાં તેઓશ્રી લખે છે કે-

“હે સરસ્વતી માતા ! તમે મારા હૃદયની સાનિધ્યમાં રહેજો કે જેથી આ અન્યથોગવ્યવચ્છેદિકા નામની આમસ્તુતિની ટીકા કરવાની શરૂઆત શીઘ્ર સમાપ્ત થાય. અથવા બૃહથર્ષિ-(સરસ્વતી પાસે મારે શા માટે પાત્રના કરવી જોઈએ ?) ‘શ્રી ઉદય-પ્રભ’ એવો ચિરંતન સારસ્વતમંત્ર હંમેશ મારા હોઠ ઉપર જ રમે છે.’

તે શ્લોક આ પ્રમાણે છે-

માતર્ભારતિ સન્નિષેહિ હૃદિ મે યેનેયમાન્તસ્તુતે-
 નિર્માતું વિવૃત્તિ પ્રસિદ્ધચતિ જવાદારંભસંભાવના ॥
 યદ્વા વિસ્મૃતમોષ્ટયોઃ સ્ફુરાતિ યત્ સારસ્વતઃ શાશ્વતો,
 મન્ત્રઃ શ્રીઉદયપ્રમેતિ રચનારમ્યો મમાહર્નિશમ્ ॥ ૪ ॥

તે સમયના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન નરયંદ્રસૂરિજી સાથે પણ ઉદયપ્રભસૂરિજીને માઠ સંબંધ અને પરિચય હતો. ઉદયપ્રભસૂરિજીના ધર્મભયુદય કાન્ધનું સંશોધન નરયંદ્રસૂરિજીએ કર્યું છે. કાન્ધમાં તે હકીકતનો ગ્રન્થકારે સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ પણ કર્યો છે એ ઉપરથી એમ સંભાવના કરી શકાય કે આરંભસિદ્ધિની રચનામાં પણ તેઓઓની પ્રેરણા હોય, કારણ કે નરયંદ્રસૂરિજી પણ જ્યોતિષના સારા જાણકાર હતા. જ્યોતિષસાર-નારયંદ્ર જ્યોતિષ એ ગ્રન્થ તેઓઓના જ્યોતિષ સંબંધી વિશાળ અનુભવનો પરિચય કરાવે છે.

૪ :

આરંભસિદ્ધિનાં ૧૧ પ્રકરણો છે. અહીં તે તે પ્રકરણોને 'દ્વાર' એવું નામ આપ્યું છે. તેમાં પ્રથમ દ્વારમાં તિથિનું સ્વરૂપ છે. કઈ તિથિ સારી, કઈ તિથિ ત્યાજ્ય, તિથિનો ક્ષય કેને કહેવાય, વૃદ્ધિ કેને કહેવાય, છત્યાદિ તિથિનું સ્વરૂપ ૧૪ શ્લોકોમાં છે. તેમાં કરણ વિચાર તિથિસંબંધ હોવાથી તે પણ આ દ્વારમાં જ દર્શાવ્યો છે. ભદ્રા-વિષ્ટિનું સ્વરૂપ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું અહીં મળે છે.

બીજું વાર દ્વાર છે તેમાં વારની શરૂઆત ક્યારથી થાય, વારનિયત શું શું છે ? શુભ વાર અને અશુભ વાર, શુભવારમાં પણ અશુભ વારનો ભોગ ત્યાજ કરવો, વારમાં આવતી સિદ્ધિઓના વગેરે વિચારો છે. વારદ્વાર આઠ શ્લોકપ્રમાણ છે.

ત્રીજું નક્ષત્ર દ્વાર છે. તેમાં નક્ષત્રોનાં નામ, તેના સ્વામી, કાર્ય પરત્વે નક્ષત્રની આલ્યાપ્રાણતા, નામકરણમાં નક્ષત્રપાદની આવશ્યકતા, તેના નિયત અક્ષરો, નક્ષત્રના કેટલા કેટલા તારા છે, કેવી કેવી આકૃતિ છે, કઈ દિશામાં તે ભેગે છે તે વિચારે છે છત્યાદિ સ્વરૂપ છે. ૧૬ શ્લોકપ્રમાણ આ ત્રીજું દ્વાર છે.

ચોથું યોગ નામનું દ્વાર ૪૫ શ્લોકપ્રમાણ છે. તેમાં અમૃતસિદ્ધિયોગ, કુમાર-યોગ, રવિયોગ, વગેરે યોગનું વિસ્તારથી સ્વરૂપ છે. સુહૃંતમાં યોગદ્વારની અગત્ય વિશેષે રહે છે.

તિથિ-વાર-નક્ષત્રને યોગ એ આર દ્વારમાં પ્રથમ વિમર્શ સમાપ્ત થાય છે, પ્રથમ વિમર્શમાં સર્વ મળી ૮૩ શ્લોકો છે.

દ્વિતીય વિમર્શમાં ૭૩ શ્લોકો અને બે દ્વાર છે. પ્રથમ રાશિદ્વાર ૪૩ શ્લોકપ્રમાણ ને બીજું ગોચરદ્વાર ૩૦ શ્લોકપ્રમાણ છે.

રાશિદ્વારમાં આર રાશિના વર્ણ, સ્વામી, પુરુષાદિ ચરચિર કાળખલ વગેરે વિસ્તારથી વર્ણવ્યા છે. પ્રાસંગિક હોવાથી સૂર્યાદિ ગ્રહોનું સ્વરૂપ ઉચ્ચ-નીચ-બવવસ્થા, દાદશભાવ, પદ્મવર્મણ, ગ્રહમૈત્રી વગેરે લગ્ન કુંડલીમાં ઉપયોગી હકીકતો પણ વર્ણવી છે.

ગોચર દ્વારમાં સૂર્ય વગેરે ગ્રહોનો સંચાર કેવો હોય તે સારો, સૂર્યાદિ કઈ રાશિના કયા સ્થાનના હોય ત્યારે કેવું ફલ આપે-બળવાન કેવી રીતે થાય, ચંદ્રખલ તારાખલ ચંદ્રાવસ્થા, વગેરે ગોચર સંબંધી સ્વરૂપ વિસ્તારથી વર્ણવ્યું છે.

ત્રીજા વિમર્શમાં ૮૨ શ્લોકો છે, તે એક જ કાર્યદ્વાર છે. કાર્યદ્વારમાં જુદા જુદા કાર્ય પરત્વે જુદાં જુદાં સુહૃંતો દર્શાવ્યાં છે. કાર્યદ્વારમાં જ્યોતિષ વિષયક અનેક વાતો પ્રાસંગિક જણાવી છે. જ્યોતિષના મર્મ વિચારો સમજવા માટે કાર્યદ્વાર અતિશય ઉપયોગી છે.

એથી :વિમર્શ ૮૮ શ્લોકપ્રમાણુ છે. તેમાં ગમદાર અને વાસ્તુદાર છે. એક ૧૪ શ્લોકનું છે ને બીજું ૨૪ શ્લોકનું છે. ગમ એટલે યાત્રા. સુસાફરી, ગામ જવું, યુદ્ધ માટે યાત્રા. તીર્થયાત્રા, વિહાર વગેરે સર્વ ગમ દારમાં આવી જાય છે. લોકમાં યાત્રા નો પ્રસંગ સર્વેને વારંવાર આવે છે. તે માટે મુહૂર્તની જરૂર પણ વારંવાર પડે છે.

પોતાની યાત્રા સફલ થાય એ સહુકોઈ ઇચ્છે છે. તે માટે શકુન જોવા વગેરે પ્રચલિત છે, તે પ્રમાણે સારું મુહૂર્ત પણ આવશ્યક છે.

મુહૂર્તચિંતામણિ નામના પ્રસિદ્ધ જ્યોતિષ ગ્રન્થનું યાત્રા પ્રકરણ ખૂબ વખણાય છે તે પ્રમાણે અહીંનું ગમ દાર પણ પ્રસંગનીય છે. અહીં પણ ઘણા વિષયોનું સ્પષ્ટીકરણ મળે છે. વારતુ-નવીન ઘરમાં પ્રવેશ, રહેવા માટે શરૂઆત-તેમાં ઘણા વિષયો જોવાના રહે છે.

વિસ્તારથી વારતુ વિષયક મુહૂર્તની ચર્ચા કરી છે.

પાંચણા વિમર્શમાં ૮૬ શ્લોકો છે, ને એ દાર છે. ૪ શ્લોકનું વિલગદાર અને ૮૨ શ્લોકનું મિત્ર દાર.

વિલગદારના આર શ્લોકમાં પણ ગ્રન્થકારે જ્યોતિષશાસ્ત્રની કેટલીક આતશ્ય ઉપયોગી વાતો કહી દીધી છે. ક્યાં ક્યાં કાર્યોમાં લગ્ન લેવું જ જોઈએ, લગ્નપયોગી માસ, સિંહસ્થ ગુરુ, ધનાક મીનાક, ચાતુર્માસ, અધિકમાસ, વગેરેની ત્યાજ્યતા, શુક્રાસ્ત અને ગુરુસ્ત કેવી રીતે ત્યાજવા વગેરે વાતો આ દારમાં આવે છે. મિત્રદારમાં જ્યોતિષની બાકી રહેલી ઉપયુક્ત સર્વ વાતો આપી છે. પ્રતિષ્ઠામુહૂર્ત-દીક્ષામુહૂર્ત કેટલાયે વિશેષ વિચારો આ દારમાં છે. આ દારણાં કેટલીએક ગુરુમયથી જાણવા જેવી વાતો પણ આવે છે.

એ પ્રમાણે પાંચ વિમર્શ, ૧૧ દાર અને ૪૧૨ શ્લોકપ્રમાણુ આરંભસિદ્ધિ ગ્રન્થ છે. ૪૧૨ શ્લોકો અનુષ્ટુપ્ જ નથી પણ જુદા જુદા પ્રાસાદિક અનેક છન્દોમાં ગુંથાયેલા શ્લોકો છે. વસંતતિલકા, મન્દાકાન્તા, શિખરિણી, શાર્દૂલ, સગ્ધરા, વગેરે મોટા મોટા વૃત્તો પણ તેમાં આવે છે.

જ્યોતિષના મુહૂર્ત વિષયક ગ્રન્થોમાં છન્દશાસ્ત્રનું પ્રભુત્વ સારા પ્રમાણમાં જોવાય છે. તેમાં એક રીતે લાભ છે. લાભ એ છે કે-કંઈક કરવા માટે છન્દથી અનુકૂળતા સારી રહે છે. બીજી બાજુ એક કિલ્લટતા પણ રહે છે તે એ કે છન્દને પરાધીન સ્વંદરચના કરવા માટે કિલ્લટ શબ્દોનો ઉપયોગ વિશેષ કરવો પડે છે. સુદ્ધિની ખીલવણી એ રીતે જરૂર થાય પણ મૃદુમતિવાળા માટે દુઃશક્ય પ્રવેશ પણ અને છે.

જેમકે-આ જ ગ્રન્થમાં વિહારંભના મુહૂર્તમાં વાર અને નક્ષત્રો જણાવતા કહ્યું છે—

વિદ્યાં સુરાધ્યાપકરાજપુત્ર—સિતાર્કવૈરેષુ સમારમેત ॥

પૂર્વાશ્વિનીમૂલકરત્રયેષુ, શ્રુતિત્રયે વા મૃગપચ્ચકે વા ॥૨૫॥ વિર્મશ ૩

અર્થ—ગુરુ, શુધ, શુક ને રતિવારમાં વિદ્યાનો આરંભ કરવો. પૂર્વાશ્વિની, પૂર્વા-પાઠા, પૂર્વાભાદ્રપદ, અશ્વિની, મૂલ, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, સતતારા, મૃગ-શીર્ષ, આદ્રી, પુનર્વસુ, પુષ્ય ને અશ્લેષા એટલા નક્ષત્રોમાં વિદ્યાનો આરંભ કરવો.

જ્યોતિષ શાસ્ત્રની પરિભાષાઓ સારી રીતે પરિચિત ન હોય તે સહેલાઈથી-સુરા-ધ્યાપક-ગુરુ, રાજપુત્ર—શુધ, સિત-શુક, કર-હસ્ત, શ્રુતિ-શ્રવણ, એ ન સમજ શકે.

૮]

શ્રી જૈન સભ્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪

આમ છતાં ગોખવામાં ને યાદ રાખવામાં આ શ્લોકપદ્ધતિ સારી રીતે ઉપયોગી થતી હોવાથી સ્વીકારાઈ છે, તે ને યોગ્ય છે.

: ૬ :

આરંભસિદ્ધિ મૂલ્યમન્ય ઉપર હેમહંસમણિએ રચેલી વિદ્વતાપૂર્ણ 'સુધીશંકાર' નામની ટીકા છે. ટીકાકારે જ્યોતિષની ધણીયે રહસ્યપૂર્ણ વાતો ટીકામાં જણાવી છે. હૈમચારણમાં આવતા ન્યાયોને સંગૃહીત કરી, 'ન્યાયાર્થમંજૂષા' નામના આરકરણના વિશિષ્ટ અંગને વ્યવસ્થિત કરી વિદ્વત્સમાજમાં વિખ્યાત થયેલા હેમહંસમણિ એ જ આ ટીકાના કર્તા છે. તેમની પરંપરા આ પ્રમાણે છે.

દેવસુન્દરસુરિ

સોમસુન્દરસુરિ

મુનિસુન્દરસુરિ

હેમહંસમણિ

હેમહંસમણિએ આ ટીકાની રચના સં ૧૫૧૪માં કરી છે. આ રચના રત્નશેખરસુરિજી મહારાજના રાજ્યમાં થઈ છે. ટીકાકારે ખીજપણુ અનેક મન્થોની ગુંથણી કરી છે.

આ ટીકાની શરૂઆતમાં અને અન્તે એક બે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા લાયક હકીકતો નોંધેલી છે. એક તો-જૈન રીતરિવાજોથી સંસ્કારિત હોય તેને સ્વાભાવિક રીતે પ્રશ્ન થાય કે સર્વ સાવચ પ્રવૃત્તિના ત્યાગી મુનિ મહારાજ આવા મુહૂર્તશાસ્ત્રને કેમ બનાવે? મુહૂર્ત શાસ્ત્રને સમિપાંચ રચવા માટે કેટલાયે સાવચ મુહૂર્તો દર્શાવવા અનિવાર્ય છે-નહિં તો મન્થની ન્યૂનતા મળ્યાય. આરંભસિદ્ધિમાં પણ એવા અનેક મુહૂર્તો જણાવ્યા છે. તેનો ખુલાસો આપતાં ટીકાકાર કહે છે:—

હેમ વસ્તુ પણ જાણવી જોઈએ. સાવચ કર્મ અને તેને માટે જોવાતાં મુહૂર્તો એ હેમ છે માટે તેનું જ્ઞાન પણ હેમ છે એમ નથી. જ્ઞેય સર્વ છે. જો કે તેમાં અધિકારીની યોગ્યતા જરૂર જોવી જોઈએ. સર્વને સર્વ બાબતો જાણવી અને જણાવવી એ ઉચિત નથી. ખીજું કેટલાએક પ્રસંગોમાં સાવચ કર્મથી પણ નિરવચ મહાન લાભ મંબીર જ્ઞાની મહાપુરુષોને સમજતો હોય તો તે સાવચ કર્મ પણ લાભના ટકાની અપેક્ષાએ અપવાદ માર્ગે અનુજાત છે. ત્યાં આ મુહૂર્તજ્ઞાન ઉપયોગી થાય છે-માટે ટીકાકારમન્થના ઉપયોગ માટે જણાય છે—

યે સુવિહિતા: પદસ્થા: પ્રોઠા: સાવચવચનતો વિરતા: ।

તેષામેવ વ્રન્થઃ સદાડયમુપયોગિતાં લભતામ્ ॥

જેઓ સુવિહિત, પદસ્થ, પ્રોઠ અને પાપવચનના ત્યાગવાળા છે તેમને જ આ મન્થ હંમેશાં ઉપયોગી બનેા !

આ ઉલ્લેખથી ટીકાકાર ખૂબ બલબીરુ અને પાપકથી ડરનારા છે એ સ્પષ્ટ થાય છે.

અંક ૧] ઘોટાણા, નાંદીયા, દીયાણા, વગેરે તીર્થોની યાત્રા [૬

હેલ્લે પણ તેઓશ્રીએ જણાવ્યું છે કે-આ ગ્રન્થની રચનામાં પોતાને જામન્યેલી જ્યોતિષની કેટલીએક ગુપ્ત વાતો સંગ્રહીત કરવાનો જ પ્રધાન આશય છે. મુદ્દત વિષયક દુર્ભવસ્થાથી દુખાતા જ્યોતિષવિદોને સત્ય માર્ગદર્શન કરાવવાનું એ તો મોહું છે.

ટીકાકારે હેલ્લા ૧૩ શ્લોકમાં આ શાસ્ત્રનો કોઈ દુરુપયોગ ન કરે તે માટે ખૂબ જ ભાર પૂર્વક જણાવ્યું છે.

આ રહસ્યપૂર્ણ ગ્રન્થ યોગ્ય આત્માને ગુપ્ત રીતે આપવા સૂચ્યું છે. નહિં તો યુર્ષ માણસને આપેલું સર્વ રહસ્ય ન કરતાં સ્વપર-વિનયક થાય છે.

આ ગ્રન્થનો ઉપયોગ કરવા ઇચ્છનારે ટીકાકારે અન્તિમ ૧૩ શ્લોકમાં જણાવેલ વિચારો હૃદયમાં સારી રીતે ઉતારવા જોઈએ, ને તેને વફાદાર રહીને જ આ ગ્રન્થનું અધ્યયન અને પ્રવર્તન કરવું જોઈએ. આ ગ્રન્થ પ્રથમ બાવનગરથી પુરુષોત્તમ ગીર્વાણાજીએ જાપાવીને પ્રકટ કર્યો હતો. ભીમસી માણિક તરફથી બાવાનતર સાથે આની પ્રસિદ્ધિ થઈ છે. આ. શ્રી. શુભાભદ્રસુરિજીએ આરંભસિદ્ધિ મૂળ માત્ર ટિપ્પણ સાથે સંપાદિત કરી પ્રકાશિત કરેલ છે. હેલ્લે હાણી શ્રીલલિતસુરીશ્વર જૈન ગ્રન્થમાળાએ પણ એ પ્રકાશિત કરેલ છે.

બ્યવહાર અર્થાત્તે આ ગ્રન્થનું ખીલું નામ છે. ચાર ચાર વખત પ્રકટ થયેલા આ ગ્રન્થનું હજુ પણ વિશિષ્ટ સંપાદન અને પ્રકાશન અભાવસ્થક છે. થયેલા પ્રકાશનો મૂલોપક્રમ ન હોવા છતાં ચારા પ્રકાશનના અભાવમાં જરૂર ઉપયોગી છે.

રહસ્યભરી વાતો જાણવી જોટલી સહેલી છે તેટલી જ પચાવવી મુશ્કેલ છે. માટે પચાવવાની સક્રિયતા સંજ્ઞાનો આ ગ્રન્થને યથેચ્છ ઉપયોગમાં લ્યો ને તેના ચારા ચારા શાબ્દો જનતાને આપો !

પાંજળાપોણ : અમદાવાદ
સં. ૨૦૦૪, આવણ વદિ ૧૦, રવિવાર

દાયાણા, ઘોટાણા, નાંદીયા વગેરે તીર્થોની યાત્રા

લેખક—પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રીન્યાયવિજયજી (ત્રિપુટી)

“નાણા દિયાણાને નાંદીયા જીવિતર વાગી વાંદિયા”

આ કાવ્યમાંના એક સ્થાન દિયાણાના જીવિત સ્વામીની યાત્રા અમારે યાદો હતી. ધણી સમયથી વિચાર થતો હતો કે, આ પ્રાચીન સ્થાનની યાત્રા થાય તો સારું એમાં-આ વર્ષે એનો મુયોગ પ્રાપ્ત થયો. રોહીકાથી પોશીના તીર્થની યાત્રાનો સંધ પુનઃ રોહીકા આજ્યો અને અમારા વિહારનું નક્કી થતાં જ દિયાણાજી તીર્થની યાત્રાનું નક્કી થયું. સુઆવક ભાઈ સહસ્રમહજીએ પણ યાત્રાનો લાભ લેવાનો વિચાર કર્યો, અને રસ્તાની તપાસને જરૂરી તૈયારી કરી લીધી. અમારો નાનકડો સંધ સ્વરૂપમાં આજ્યો અને એક દિવસ સ્થિરતા કરી દિયાણાજીની યાત્રા માટે પ્રયાણ કર્યું.

૧૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

વર્ષ ૧૪

૧. સ્વરૂપગંજ—આ ગામ હમણાં જ નવું વસેલું છે. જૈનોની દસેક કુટુંબો છે. મહાવીર જૈન શુરુકુલ કે જે ગામલુવાડાજીમાં હતું તે હમણાં અહીં શેક હમનલાલજીની ધર્મશાળામાં છે. ધર્મશાળામાં નાનું ઘર મંદિર છે. જે ઘાતુની પંચતોર્થ છે. રાહીકાથી ૪૫ માઇલ લગભગ છે. અહીંથી નીતોડા ચાર માઇલ છે.

૨ નીતોડા—અહીં શ્રાવણનાં લગભગ ૪૦ ઘર છે. સુંદર લગ્ન જિનાલાલ છે. કહેવાય છે જાવનજિનાલાલ, પરંતુ દેરીઓ જાવન નથી; કુલ ૪૧ દેરીઓ છે. મંદિરમાં અત્યારે મૂલનાપકજી શ્રી ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ પ્રાચીન લગ્ન અને મનોહર છે. મૂલનાપકજીની માહીની નીચે જૂનું પરિકર હોય તેની માહી ઉપરના લેખમાંથી—

॥ સંવત ૧૨૦ × પ્રાગવાટ વંશે × × પ્રમૃતિકુટુમ્બયુતેન

શ્રીમહાવીર × × × સૂરિભિઃ

આટલું વંચાય છે. અહીં ધર્મચક્ર ઉપર દેવી સ્થાપિત કરી છે. જમણી બાજુ બહાશાંતિ યજ્ઞ છે. ડાબી બાજુ અંબિકા દેવી છે. પરિકર શ્રીમહાવીરપ્રજુની મૂર્તિનું છે. આ પરિકર બીજેથી લાગ્યા હોય અથવા તે અહીં પહેલાં શ્રી વીર પ્રજુજી મૂલનાપક હોય એમ કહેવે છે. સંવત ૧૨૦ × છે એટલે બારસો ને નવની અંદરનો કોઇ અંક હશે. અર્ધો વેરથી સહીની શરૂઆતમાં પોરવાડ માતિના શ્રમજોપાસકે આ મૂર્તિ બસાવી છે. પ્રતિષ્ઠાપક આચાર્યવર્માનું નામ નથા વંચાતું. લેખ કંઈક બચાઈ ગયો છે; અને કંઈક સીમેન્ટથી કપાઈ ગયેલું છે.

અહીં મૂલ મબારામાં મૂલ માહી ઉપર ત્રણ મૂર્તિઓ વિરાજમાન છે. મૂલ મબારાની મહારાની પ્રથમ ચોકીમાં ચાર મૂર્તિઓ છે. જે ઉપર જમણા અને ડાબા ગોખલામાં છે અને એવી જ રીતે ગોખલાની નીચેના ભાગમાં (કોરીમાં) જમણી અને ડાબી બાજુ જે મૂર્તિઓ છે, આ જન્ને મૂર્તિઓ પ્રાચીન અને લગ્ન છે.

જમણી બાજુ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રજુજીની મૂર્તિ છે. માથે ફણ છે અને બાજુ પાંદાં ઉતાર્યા છે. એની પાસે ખાંમલી છે. ફણ અને પાંદાંની રચના સુંદર છે. ડાબી બાજુના ભગવાનને કાંઈ લાંછન નથી દેખાતું, પરંતુ મૂર્તિ બહુ પ્રાચીન છે. નીચે લેખ પણ છે. પરંતુ બહુ ધસાયેલો અને જીર્ણ હોવાથી તેમજ અંધારું પણ ધણું હોવાથી વાંચી શકાયો નહીં. આ સિવાય દેરીઓમાં નીચે પ્રમાણે લેખો મસ્તા છે—

દેરી નમ્બર ત્રીજામાં બહાશાંતિ યજ્ઞની લગભગ અઠી ફૂટ જાંચો પ્રાચીન મૂર્તિ છે, જેની નીચે આ પ્રમાણે લેખ છે—

(૧) “સંવત્ ૧૪૯૧ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૨ ગુરુદિને

(૨) જક્ષ બ્રહ્મમૂર્તિ સ્થાપિતા શુભં ભવતુ ॥

બહાશાંતિયજ્ઞની મૂર્તિને માથે મુગટ છે અને એના ઉપર શ્રીવીરપ્રજુની મૂર્તિ છે. યજ્ઞની મૂર્તિના જમણા હાથમાં ઉપર ત્રિશુલ છે; નીચે અગત મુદ્રા છે. ડાબા હાથમાં ઉપર પાશ અને નીચે નાજયાવાળો કલશ છે. જમણા પગમાં નીચે ચાખડી છે

અંક ૧] ઠીયાણા, લોટાણા, નાંદીયા વગેરે તીર્થોની યાત્રા [૧૧

અને કાળા પત્તની ચાપડી નીચે ઉતારી છે. અહીંની જનતા આ વક્ષની બહુ જ માનતા માને છે; બાબાજી-બાવાજી કહીને બહુમાન કરે છે.

દેરી નંબર સાતમાં શ્રી મહાવીર પ્રભુની મૂર્તિના પરિકરમાં નીચે પ્રમાણે લેખ છે. આરસનું આ પરિકર સુંદર અને પ્રાચીન તેમજ હર્ષુ છે.

(૧) સંવત્ ૧૨૯૨ વૈશાખ શુદિ ૮ શુક્રે ૩ X X

(૨) જહુઃ સુત ચિ (વિ) X X X X પલ્લેસલ X X

(ત્રીજી પંક્તિ વંચાતી નથી)

દેરી નંબર ૧૭ માં શ્રી વીરપ્રભુની મૂર્તિની પછવાડે નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

સંવત્ ૧૪૯૨ વૈશાખ X X X

દેરી નંબર ૨૩માં હમવાનની માદીમાં નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

(૧) સંવત્ x ૧૭૧૩ x વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૭ શુક્રે શ્રીસિરોહી વા૦

(૨) પ્રા૦ વા૦ સા૦ । રતનસી માર્યા લાલી સુત જસવીર અમરસી સુત

(૩) X X x નાથવિંવ કા. પ્ર. મ. વિજયરાજસુરિ x x

માલીશમી દેરીમાં અંબાજીનું ત્રિશલ છે.

કુલ દેરીઓ ૪૧ છે તેમાંથી અત્યારે ૧૬ દેરીમાં મૂર્તિઓ બિરાજમાન છે. બાકીની દેરીઓ માલી છે. પરંતુ બધી દેરીઓની બારણાઓ ઉપર પ્રભુમૂર્તિ સ્થાપિત છે. આ સિવાય ધાતુમૂર્તિ, જે ચોવીસી છે તેના ઉપર સં ૧૫૨૩ નો લેખ છે. પ્રતિષ્ઠાપક તપામચંડીય શ્રીરત્નશૈખરસુરિશિષ્ય લક્ષ્મીસાગરસુરિજી છે.

નીતોડાના આ મંદિરનો સરસ હર્ષોદ્કાર થયો છે. ધનારીના પ્રસિદ્ધ શ્રીપૂજ્ય શ્રી મહેંદ્રસુરિજીના ઉપદેશથી સં. ૧૬૮૧માં આ હર્ષોદ્કાર થયેલ છે. અને તેને મોટા લેખ પણ છે. મંદિરની બહાર એક દેરીમાં અધૂરી અનેલી મોટી વિશાલકાય મૂર્તિ છે. અહીંના ભોળા લોકો આને 'ધૂમ બાપજી' તરીકે માને છે. પાસે જ બીજી દેરીમાં અંગિકાજીની મૂર્તિ છે, જે શ્રીપૂજ્ય મહેંદ્રસુરિજી પ્રતિષ્ઠિત છે.

અહીં સુંદર ઉપાસ્ય અને વિશાલ ધર્મશાલા-ગ્રંથો વગેરે છે.

નીતોડાથી ૭ માઇલ દૂર ઠીયાણાજી છે. રસ્તામાં માંડવાડા ગામ આવે છે. માંડવાડા નીતોડાથી ત્રણ માઇલ દૂર છે.

માંડવાડા—અહીં શ્રીચંદ્રપ્રભુજીનું મંદિર છે. મુલનાયકજી શ્રી ચંદ્રપ્રભુજી છે. અને જન્ને બાબુ ધાતુના એકલમલ પ્રતિમાજી છે. અહીં ૧૬૭૩માં શ્રીપૂજ્ય મહેંદ્રસુરિજીએ પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે, મુલનાયકજીની માદી નીચે ૧૬૭૩ની આ પ્રતિષ્ઠાનો લેખ પણ છે, આ સિવાય એક ધાતુની પંચતીર્થ છે, અને રંમમંડપમાં શાસનદેવ અને શાસનદેવીની મૂર્તિ છે.

આ મંદિર નાનું અને પ્રાચીન છે. અહીં એક પણ આવકનું ઘર અત્યારે નથી. રબારી અને રજપૂતોના ઘર છે. અહીંથી ઠીયાણા ત્રણ માઇલ દૂર છે, વચ્ચે ૧૧ માઇલ

દૂર કેર મામ આવે છે. અહીં મુઠી મોટર આવી શકે છે. સિરાહી રોટની એક મોટર સર્વીસ સ્વરૂપ ગંભીરી ઉપડી, નીતોડા યજ્ઞ, મંડવાડા યજ્ઞ કાલંદ્રી ભવ છે.

કેરથી એક માધ્યમ દૂર શ્રીશાંતિનાથજીના મંદિરનું પ્રાચીન ખંડિયેર બિંદુ છે. પહાડ નીચે જંમલમાં મંમલમય આ મંદિર છે. એક ચાલતા ઉપર સં. ૧૧૪૪નો લેખ છે. મૂળ મહારાના દ્વાર ઉપર પાંચ મૂર્તિઓ છે. એક મૂર્તિ પછી ધંક પછી એક મૂર્તિ આવું ખીજ બાજુ છે. અને પારશ્વામ ઉપર પણ મૂર્તિ છે. અને રંમમંડપના દ્વાર ઉપર ચાર ચાર મૂર્તિ બંને બાજુ છે અને પારશ્વામ ઉપર એક મૂર્તિ છે. સં. ૧૧૪૪નો ચાલતા ઉપરનો લેખ એમ સૂચવે છે કે પારમી સદીમાં આ ભવ્ય મંદિર સુંદર રૂપે વિદ્યમાન હતી જ. કહે છે કે આ મંદિર દીયાણાજી ચહેરેના મધ્ય ભાગમાં હતું. કેર પણ દીયાણા પુરીનો જ એક ભાગ છે. ઉપર્યુકત શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર દીયાણા જતાં જમણી બાજુ ટેકરી પર દેખાય છે. અહીંથી આ માધ્યમ દૂર દીયાણાજી તીર્થ છે.

દિયાણાજી તીર્થ—સુંદર ટેકરીઓની વચમાં આ ભવ્ય પ્રાચીન તીર્થસ્થાન આવ્યું છે. અત્યારે તે ચારે બાજુ પહાડી અને જંમલ છે. સ્વરૂપગંભીરી જ બાજુ ગિરિરાજ બજે આપણું સ્વામત કરતા આવતો હોય તેમ આપણી નજીક આવતો ભવ છે. નીતોડાના બીલો વજેરે આજુગિરિરાજમાંથી લાકડાં વજેરે લાવે છે. અહીંથી આજુગિરિ માત્ર એક માધ્યમ દૂર હતી. દીયાણાજી જતાં એ અશુદ્ધિગિરિરાજ પાછા જતા હોય તેમ દૂર શુદ્ધ જતાં દેખાય છે. ઠેક આજુની પાછળ આમળ વધતાં એ જ અશુદ્ધિગિરિની પુત્રીઓ જેવી નાની નાની ગિરિમાલા શરૂ થાય છે આ ગિરિમાલાના પ્રદેશમાં ઘટ્ટને માત્ર આગળ વધે છે. એ જ ગિરિમાલાની વચ્ચે જંમલમાં મંમલમય આ પ્રાચીન તીર્થ શોભી રહ્યું છે. શાંતિનાથજીના મંદિરથી થોડું આવ્યા પછી આ મંદિર દેખાય છે. સુંદર કિલ્લામાં ધર્મશાળા અને સામે જ મંદિર છે.

બાવન બિનાશયનું આ મંદિર ખૂબ જ પ્રાચીન અને ભવ્ય છે. મૂલનાથક શ્રી મહાવીર પ્રભુની ભવ્ય અને પ્રાચીન મૂર્તિ છે. એવી અદ્ભુત વૈરાગ્યરક્ષક છે કે કશુંકેને ત્યાંથી બિડવાનું મન જ ન થાય.

“અમીયભરી મૂર્તિ રચી રે ઉપમાન ઘટે કોય”

શાંત સુધારસ ઝીલતી રે નીરખત તુપિત ન હોય. ૧૧૧૧

કાવ્ય અહીં પૂર્ણ રૂપે ગિરિતાર્થ થયું છે. જૈન સત્ય પ્રકાશના શ્રીમહાવીર અંકમાં આવેલું પ્રભુ મહાવીરના મિત્રનું બજે ત્રેરણાસ્થાન હોય એવી અદ્ભુત વૈરાગ્ય રક્ષકી ભરપૂર આ મૂર્તિ છે. હવિત સ્વામીની મૂર્તિની ઉપમા પરાપર ઘટી શકે છે. નીચે સુંદર પરિકરમાંનું ધર્મચક્ર પણ અદ્ભુત છે. બંને બાજુ સિંહ અને ધર્મચક્રની બાજુનાં બે હરણીયાં બજે વીતરાગ પ્રજ્ઞના અતિશયને જ સૂચવતા હોય એમ લાગે છે. સિંહ અને હરણીયાં શાંતિ પૂર્વક એક સાથે કેવા ગ્રેહ કરી રહ્યાં છે એનું અદ્ભુત દર્શન બતાવે છે. મૂળ મહારામાં વિજ્ઞાન પરિકરવાળી શ્રી વીરપ્રભુની મૂર્તિ ગિરિરાજ માન છે. ત્યાં કોઈ લેખ વજેરે નથી. રંમમંડપમાં બે બાજુ બે ગોખલામાં બે મૂર્તિઓ છે. પછી બે બાજુ બે પ્રાચીન પાર્શ્વનાથજીના કાઉરસંગ્રામીયા છે.

અંક ૧] દીયાણા, ઢોટાણા, નાંદીયા વગેરે તીર્થોની યાત્રા [૧૩

ગણી બાણુના કાઉરસગીયામાં નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

(૧) સંવત્ ૧૪૧૧ (૧૬૧૧) વર્ષે પ્રાગવાટ જ્ઞાતીય શ્રે કુચરા માર્યા સહજુ (૨) પુત્ર શ્રે. તિહૂળ માર્યા જયત્ પુત્ર (૩) રુદા માર્યા વસતલદેવી (૪) સમન્વિતેન શ્રીજિન-યુગલં કારિતં

સંવત ૧૪૧૧ અથવા (૧૬૧૧) વંચાય છે. એ વર્ષમાં પોરવાટ જ્ઞાતીય શેઠ કુચરા, તેમના પત્ની સહજુ, તેમના પુત્ર તિહૂણ (ત્રિભોવન), તેમના પત્ની જ્યત, તેમના પુત્ર રુદા, તેમના ધર્મપત્ની વસતલદેવી વગેરે કુટુંબે આ કાઉરસગીયા ખે બનાવ્યા છે.

સામાન્ય વાંચક અહીં એક ભૂલ ખાઇ જાય તેમ છે. કાળી બાણુ બીજા કાઉરસગીયા છે તે આમાંના હશે એમ કોઇ માની લ્યે પરંતુ અને એ જ ભ્રમમાં બીજા કાઉરસગીયાનો લેખ રહી જાય તેમ પણ અને છે. બ્યારે વારતવિક રીતે તે એમ નથી. કાળી બાણુના કાઉરસગીયાનો લેખ નીચે પ્રમાણે છે—

(૧) સંવત્ ૧૦૧૧ (૧૪૧૧) વર્ષે આષાઠ શુદિ ૩ રત્નો શ્રે. મંમહ માર્યા નયણદેવી પુત્ર ગલા (૨) આપા માર્યા કદુ દ્વિ. વયજલદેવી પુત્ર લાસાસહિતેન શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્ર (૩) તિમાકારિતા પ્ર. વૃહદગચ્છીય શ્રીપરમાણંદસૂરિશિષ્યૈઃ શ્રી x x દ સૂરિમિઃ

સં. ૧૦૧૧ (અથવા ૧૪૧૧ વંચાય છે.) અષાઠ શુદિ ૩ ને શનિવારે શેઠ મમંક તેમના પત્ની નયણદેવી, તેમના પુત્ર આપા, તેમના પત્ની કદુ અને બીજા કાળીનાથ નયજલદેવી તેમના પુત્ર આપા સહિત કુટુંબે આ પાર્શ્વનાથ પ્રભુજીની મૂર્તિ બનાવી છે. અને પ્રતિષ્ઠાપક છે અહુદગચ્છના શ્રી પરમાણંદસૂરિજીના શિષ્યો છે. ૬ વંચાય છે એટલે કદાચ આણંદસૂરિજી પણ હોઈ શકે.

જમણી બાણુના કાઉરસગીયા પાસે આવક આવિકાની મૂર્તિઓ છે. કાળી બાણુના કાઉરસગીયા પાસે બમવાન છે. અહીં અત્યારે ૧૯-૨૦ પ્રભુમૂર્તિઓ છે. અને કાઉરસગીયા સહિત બાવીસ મૂર્તિ છે. દેરીઓમાં ઘણી ખાલી છે.

ગૃહ મંદપની બહાર કાળી બાણુ ચોવીસમાતૃકપદકની નીચે લેખ છે તે આ પ્રમાણે છે—

૧॥ સંવત્ ૧૨૬૮ આસાઠ વદિ ૨ શુક્ર દિને । શ્રી નાગકીયગચ્છે । પૂનુદ્સ-ચૈત્યે । શ્રે. સુમદેવ જાલકુમાર । જાવકુમાર જાલણ નરદેવ સહદેવ ગુણમતી રત્નો રાણ, આસમત્તી પ્રતિષ્ઠિતં સિહસેન ॥

સંવત ૧૨૬૮માં અષાઠ વદિ બીજાને શુક્રવારે ૦ ૦ ૦ શેઠ સુમદેવ, જાવકુમાર, જાલકુમાર, જાલણ, નરદેવ, સહદેવ, શુભમતી, રત્નો, રાણ અને આસમતી એ વગેરે આ મૂર્તિ બનાવી છે, તેઓ નાણકીયગચ્છના છે. પ્રતિષ્ઠા સિદ્ધસેને કરાવો છે.

આ સિદ્ધસેન કાણુ હશે તે જાણવું બાકી રહે છે. સંહિરની બહાર મોટા ચોક છે અને સામે જ ધર્મશાળા છે. એક ધર્મશાળા શેઠ હેમાબાઈ હડીસિંહની પણ છે. બીજા એક ધર્મશાળા નવી પણ અને છે. અહીં ધર્મશાળા તો છે પણ નીમં સાધનો નથી. માત્રિકે દરેક સામાન

૧૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪

લાવવો પડે છે. તેમજ લંટારાનો ઠર હોવાથી તાંબા પિત્તળનાં વાસણુ પણુ નથી રખાતાં. માટીનાં વાસણુનો છૂટથી ઉપયોગ થાય છે. યદ્યપિ અત્યારે પહેલાં જેવો ઠર નથી છતાં એકલા યાત્રિકથી આવવું મુશ્કેલ છે. મોમિયો અને ચોકીયાત બરૂર જોઈએ, અહીંકા.થુ. ૧૫ અને કા. વ.ટનો મેળો ભરાય છે

પ્રદક્ષિણામાં એક પરિકરની માદોમાં નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

૧ નિવૃત્તિકકુલે ગોષ્ઠયા । x x x માકમ્ય કારિતં । સુતપં મુક્તયે વિવં x x x મહીપતૌ ૧॥ અષાઢ શુદ્ધવદચાં સમાસહૃદ્ધૈહીનૈઃ સમત્ય વીક્ષે.

લેખ જૂની-ખરાંટી લિપિમાં છે. પૂ. શ્રીગ્જાનવિજ્ઞપણ મહારાજશ્રીએ અને અર્ધાંએ ધણી મહેનત કરી, પરંતુ લેખ વાંચી ન શકાયો તેમજ સાધનના અભાવે જેની પ્રતિકૃતિ ન લઈ શકાઈ. માત્ર ઉપરનું 'થોડું' મહામુશ્કેલીથી વંચાયું. ૯૯૯ નો લેખ છે, નિવૃત્તિ કુલના ગોષ્ઠીએ ૯૯૯માં આ, આમળ રાજનું નામ છે. બિંબ કરાવ્યું. આ પરિકર મેં આમળ જણાવેલ શ્રી શાંતિનાથજીના મંદિરમાંથી લાવી અહીં 'પધરાવ્યું' છે. જેમ પૂજારીએ જણાવ્યું હતું.

એક ઠેરીમાં ચાર પાદુકાઓ છે, જેમાં સંવત ૧૬૬૮, બીજામાં સંવત ૧૭૧૦ મામજર સુદિ ૯ મણી શ્રી કલ્યાણજીનામર, ત્રીજામાં ૧૭૧૦ વંચાયું અને ચોથી પાદુકામાં સંવત ૧૮૦૬ વર્ષે કાર્તિક વદ x x તપા મગ્ધે x x x એટલું વંચાયું

તીર્થસ્થાન ખૂબ જ પ્રાચીન છે. શાંતિનું ધામ છે. ભારતીય પ્રાચીન જૈન દિશ્વ-કલાના નમૂના રૂપ શ્રીમહાવીરપ્રભુની મળ્ય મૂર્તિ છે. યાત્રાનો લાભ બરૂર લેવા જેવો છે.

લોટાણાજી તીર્થ

અમારો નાનકડો સંધ દીયાણાજી તીર્થની યાત્રા કરી લોટાણાજી તીર્થ મઠે ઊપડ્યો. સાથે એક મોમિયો ને ચોકીયાત હતો. દીયાણાજીથી લોટાણાજી પહાડી રસ્તે ચાર માઈલ દૂર છે. ગામ રસ્તે છ માઈલ દૂર થતું હશે. અમે તો બધા પહાડી રસ્તે જ ચાલ્યા. ચારે બાજુ પહાડો જ પહાડો છે. ન્યાં એક પહાડ ચઢી ઉતર્યા ત્યાં મોટો બીજો પહાડ દેખાયો. પથ્થરો સાથે અથડાતા કુટાતા, બટકાતા મોટા પહાડ ઉપર પણુ ચઢ્યા ત્યાં તો જાણે સીમલાની ટેકરીઓ યાદ આવી, સિદ્ધગિરિરાજના હડા યાદ આવ્યા અને હોંબળાજીનો હડો પણુ યાદ આવ્યો. ઊંચા પહાડ ઉપર ચઢી સિંહાવલોકન કર્યું તો અમને બધાને એમ લાગ્યું કે આપણે કેટલાં પહાડો અને કેટલા જંગલો વટાવીને આવ્યા છીએ પણ લપસે તો જા્ય નીચે એવા પથ્થરો હતા. થોડુંક ચાલીને ન્યાં ઊતરવાનું શરૂ થાય છે ત્યાંથી નીચે નજર નાખી તો લીલાજમ ખેતરામાં ચરતા ગાયો બેસે બળદીયા કુરકુરિયાં જેવકાં નાના નાના દેખાતાં હતાં. કુદરત જોતાંજોતાં અને આવાં વિકટ સ્થાનમાં કેવાં કેવા મંદિરો બન્યા છે. તે વિચારતા વિચારતા નીચે આવ્યા. થોડું ચાલ્યા પછી આપણું મંદિર દેખાયું. મંદિરની પાસે ગયા. નીચે ધર્મશાળા છે. ઊંચી ખુરશી ઉપર સુંદર વિશાલ મંદિર છે, પૂજારી લોટાણા ગામમાં રહે છે. મંદિરથી ઠા માઈલ દૂર ગામ છે. પૂજારીને બોલાવરાવી મંદિરજી ક્ષેત્રની બધાંએ દર્શન કર્યાં.

અંક ૧] લોટાણા, હોયાણા, નાંદોયા વગેરે તીર્થોનો યાત્રા

[૧૫

મૂલ મહારામા પ્રથમ તીર્થપતિ શ્રી આદિનાથ પ્રભુજીની સુંદર પરિકરસહિત મૂર્તિ છે. મૂલ મહારામા આ એક જ મૂર્તિ છે. મૂર્તિ બહુ જ પ્રાચીન બન્ય અને સાત્વિક છે. પ્રભુમૂર્તિને નહાળતાં જ ભાકતથી મસ્તક નમી પડે છે. અને ભકિતથી ઉચ્ચારાય છે કે

આંખડી અંધુજ પાંખડી અપટ્ટમી શરી સમ ભાલ લાલ રે
વદન તે શારદ ચંદો વાણી અતિહિ રસાલ લાલ રે
પુમ ગુણગુણ મંજાજળે હું ડીલીને નિર્મલ યાજી રે
અવર ન ધધો આદર નિશદિન તોરા ગુણુ માઈ રે”

પહાડનો થાક અને જંગલનો કંટાળો બધો અહીં દર્શનથી જ ઊતરી મયો. આ મનોરમ દર્શનથી ખૂબ જ પ્રભાવ થયો. પારકરમાં ઇંદ્ર, ઇન્દ્રાણી, કિન્નર વગેરેની સુંદર રચના તો છે જ, પરંતુ નીચે સિંહ હાથી અને ધર્મચક્ર પાસે હરિષ્ણુ યુગ પશુ છે. વીતરામ પ્રભુના અતિશ્ચયને માતા હોય તેમ આ આપસના વૈર અને વિરોધને, ભય અને ડરને ત્યાગીને ઉભેલાં પશુઓ કેવાં નિર્ભય હતાં. વીતરામ પ્રભુના ધર્મચક્રની ડાયામાં સિંહ અને હાથી ભ્રમ બન્યા, સિંહને હરણુ ભ્રમ બન્યા.

બહાર રંગમંડપમાં બે પ્રાચીન કાઉરસગીયાણ છે. બન્ને કાઉરસગીયાણ શ્રીપાર્શ્વનાથજીના છે. યુગલ એક સરખું જ છે. ખાસ તો લંજોટ પછી કાઉરસગીયાણમાં બે ધોતીની રેખાઓ ઉતારી છે એવું શિષ્ય સરસ છે. શિષ્યોએ કલમ બેવા બારીક ઢાંકણીથી બે રેખાંકન ઉતાર્યું છે તે તો બહુ કમાલ કરી છે. આ રેખાઓ અને શિષ્યનું સાચું મૂર્માકિન તો કુશલ ચિત્રકાર કે શિષ્યો જ આંકી શકે તેમ છે. તેમજ શ્રાવિકા ઈંદ્ર અને કિન્નર પશુ સુંદર બનાવ્યા છે. બન્નેની ઉપર આ પ્રમાણે લેખ છે.

જમણી બાજુના શ્રી પાર્શ્વનાથજીના કાઉરસગીયાણમાં નીચે પ્રમાણે લેખ છે.

સંવત્ ૧૧૩૭ (૦) જ્યેષ્ઠ કૃષ્ણ પંચમ્યાં શ્રી નિવૃત્તકકુલે શ્રીમદામ્રદેવાચાર્ય મુકુયકારિતં જિનયુગમુત્તમં ॥

ડાબી બાજુ શ્રી વીર પ્રભુની મૂર્તિના કાઉરસગીયાણની નીચે આ પ્રમાણે લેખ છે.

(૧) ૯ સંવત્ ૧૧૪૪ જ્યેષ્ઠ વદિ ૪ શ્રી નિવૃત્તકકુલે શ્રી મદામ્રદેવાચાર્યયોગજ્ઞે લોટાણક (૨) ચૈત્યેપ્રાગ્વાટવંસોય શ્રેષ્ઠિ આહિણે શ્રેષ્ઠિ હીતં આમ્રદેવે-તમોવા શ્રીવીરવર્દમાન-સ્વામીપ્રતિમા કારિતા.

બીજા કાઉરસગીયાણ તો વીર પ્રભુની મૂર્તિના પરિકરમાં છે અને તે મૂર્તિ અં. ૧૧૪૪માં બનેલ છે. નિવૃત્તક કુલના આમ્રદેવાચાર્યજીના અચ્છના; લોટાણાના મંદિરમાં પોરવાલ ઝાતિના શેઠ આહીણુમહાદત અને આમ્રદેવે શ્રી વીરવર્દમાન પ્રભુની પ્રતિમા કરાવી તેનો આ લેખ છે.

મંદિરનો છોશિંધાર થયેલો છે. ધર્મશાળા પશુ સારી છે. યાત્રિકોએ બધાં સાધન સાથે જ લઇને આવવું

એક ચરણપાદુકામાં આ પ્રમાણે લેખ છે.

સંવત્ ૧૮૬૯ પોષ શુદ્ધ ૧૩ ગુરુ શ્રી ઋષભદેવ પાદુકામ્બો નમઃ શ્રી વિજય-લક્ષ્મીસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતં લોટીપુરપદ્મણ ॥ શ્રીસ્તુ

લોટાણાજીથી નાંદોયા ચાર માઇલ છે. ગાહારસ્તો ચારો છે.

(બાણ)

શ્રી હેમવિમલસૂરિવિરચિત પ્રભુ--આજ્ઞા--વિનતિ

સં૦-પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રીરમણિકવિજયજી

સામિ ! મુણિ વિનતી વિનય કરિ વીનવઈ, આજ નિજુરાજ મઈ ઠાજ ક્રીપઈ નવઈ,
મૂલ મિત્યાત ઉચ્છેદિ દ્વરિદિ કરઈ, નાહ ! તુમ્હ ઈંસણે મુદ્ધ સમકિત ધરઈ. ૧
અખયમુખ સંપદા પામિયઈ સેવતાં, આજ સુઝ મિથ્યઈ બહુચદિણુ જ્ઞેવતાં,
આજ મુવિદાણુ મઈ લાછિ લાધી ઘણી, ઝોલખી એક જઈ આણુ અરિહંતવણી. ૨
વાત વિગતી કહઈ ભાવિ ભેટીઈ ભલઈ, દુખના લાખ તે સદ્દા મઈ એકલઈ;
એક અરિહંત તુમ્હ આણુ સૂધી વિણુ, ભવ ભવઈ યોગવી નવ નવી વેદના. ૩
આણુ પાખઈ ભવારજ માંહિ રહિઓ, આણુ પાખઈ ઘણુઈ રંક પરિ રહવડિઈ;
આણુવિણુ કઠિન ઘણુ ઘોર ધાપે(એ) ઘડિઈ, આણુ વિણુ સામિ વલિ નરયલીતરિ પડિઈ. ૪
આણુવિણુ તાત ! તહ તેલિ તાતઈ તલિઈ, આણુવિણુ જન્મમરણાદિ રોમિં મથ્યઈ;
આણુવિણુ વિષમ જરુરુપ ડાઇણિ છલિ, આણુવિણુ સામિ વિગલિદિમાંહિ ભલિઈ. ૫
નાહ ! નિહ નહી અ મનવચન સૂનઈ ભમિઈ, આણુવિણુ આઉખઈ ઈમઈ આલિ ગલિઈ;
આણુવિણુ તિરિય ભવિ પસુ મ પરવસિ ક્ષિરિઈ, આણુવિણુ સામી હઈ પિંડ પાપિ ભરિઈ. ૬
આણુવિણુ એમ બહુ કાલ વાસિ વસ્યઈ, આણુવિણુ સરણુ નહિ કોઈ કરમિદિં ધસ્યઈ;
પુન્વભવ મુત સંજોગિ સેવક યથઈ, પામિયઈ દુલહ હસ ભેલ ભવ માનુષઈ. ૭
નાણુવિણુ આણુ અરિહંત નવિ ઝોલખઈ, રચણુપારિખઈ કિમ લહઈ લોચણુ પખઈ;
ઝોલખિઓ નાહ ! તું મુશુરુ સાનિધિ કરી, તાહરી આણુ અરિહંત પાલઈ ખરી. ૮
આણુ અમૃતનદી આણુવિણુ સુરગવી, આણુ આપઈ સહી અમરપદવી નવી;
આણુ સુરવેલિ નિજુઆણુ ચિતામણી, આણુ આરાધતાં રિદિ લલિયઈ ઘણી. ૯
આણુ આરાધતાં નાણુ લાભઈ ખરઈ, આણુ આરાધતાં મુગતિ સયંવર વરઈ;
આણુ આરાધતાં આસ સમલી ક્ષલઈ, આણુ આરાધતાં અગિ આરતિ. ટલઈ. ૧૦
આણુવિણુ જે ક્રિયા કષ્ટ કુડઈ કરઈ, આણુવિણુ તે સહી પુન્ય પોતઈ હરઈ;
આપિ અરિહંત હિવ આણુ ઈક આકરી, સાધિસ્યઈ સામિ ! સેવા કરઈ તાહરી. ૧૧
હરિચણુ દેવ દીકઈ હીયઈ ઉલ્હસઈ, મુઝ મનુ નાહ ! તુમ્હ ચલણિ વાચઈ વસઈ;
આણુ અરિહંતની જે ય આરાધિસ્યઈ, હરખિસ્યઈ તે સહી સિદ્ધિમુખ પામિસ્યઈ. ૧૨
સિરિ તપગચ્છનાયક વંછિતદાયક, હેમવિમલસૂરિ જયઈ ચિરં;
તમુ પાય પસાઈ આણુ આરાહઈ, તે નર પામઈ સયલમુહં. ૧૩

ઇતિ શ્રી આજ્ઞાવિનતિ

કુમારો વાંદરા બનો ગયા !

(લે. પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડિયા)

જૈન દર્શન પ્રમાણે જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર છે. તેમાંના એકનું નામ 'મનિજ્ઞાન' છે. એના અત્તનિશ્ચિત અને અઅત્તનિશ્ચિત એમ બે ભેદ છે. તેમાં અઅત્તનિશ્ચિત મતિજ્ઞાનના ચાર પ્રકાર છે. આ ચાર પ્રકારનો ઔત્પાતિકી શુદ્ધિ વૈનયિકી શુદ્ધિ કાર્મિકી શુદ્ધિ અને પારિણામિકી શુદ્ધિ તરીકે નિર્દેશ કરાય છે. આ હકીકત તેમજ ઔત્પાતિકી શુદ્ધિનું લક્ષણ નંદી (સુ. ૨૬-૨૭)માં છે. આવસ્થયનિબ્જુત્તિ (ગા. ૯૩૮-૯)માં પણ આ બે આપતો છે, અને તે પણ એના એ જ પદમાં છે. ઔત્પાતિકી શુદ્ધિનું લક્ષણ આપણે વિચારીએ તે પૂર્વે નાપાલકમકદા (સુ. ૧, અ. ૧)માં ઉપયુક્ત ચાર પ્રકારની શુદ્ધિથી અલંકૃત અભયકુમાર હોવાનો ઉલ્લેખ છે. આમ આ ચાર પ્રકારની શુદ્ધિની હકીકત મહા-વીરસ્વામીના સમય જોટલી તો પ્રાચીન ગણાય જ.

ઉપયુક્ત ત્રણેમાં ઔત્પાતિકી શુદ્ધિનું લક્ષણ એ અપાયું છે કે પહેલાં જોનું દર્શન, શ્રવણ કે જ્ઞાન ન થયું હોય એવા પદાર્થને તત્કાળ મથાર્થ સ્વરૂપમાં મહણ કરનારી અને અધ્યાધિત જ્ઞાનના સંબંધવાળી શુદ્ધિ તે 'ઔત્પાતિકી' છે. રોહકની ઔત્પાતિકી શુદ્ધિના ઉત્તર ઉદાહરણો નંદીમાં (સુ. ૨૭; ગા. ૬૪)માં તેમજ આવસ્થયનિબ્જુત્તિ (ગા. ૯૪૧)માં અપાયા બાદ આ બંને કૃતિમાં એક જ શબ્દમાં અન્ય જીભ્વીસ ઉદાહરણોનો ઉલ્લેખ છે. તેમાં પહેલું ઉદાહરણ રોહકની વાતમાં પણ છે. બાકીનાં ઉદાહરણો પૈકી 'ચેડગ-નિહાણ' નામનું 'આવીશ્યુ' ઉદાહરણ તે આ લેખનો વિષય છે.

જમ આ કથાનું નામ 'ચેડગ-નિહાણ' ઉપયુક્ત બે કૃતિઓની રચના જોટલું પ્રાચીન છે તેમ આ સંપૂર્ણ કથા જિનદાસમણિની કૃતિ તરીકે જાણખાવાતી આવસ્થયયુષ્ણિ જોટલી તો પ્રાચીન છે, કેમકે એમાં આ પૂર્ણાગ, પત્ર ૫૫૧માં જમણ મરહદોમાં મળે છે. નંદીની હરિભદ્રસરિકૃત ટીકા (પત્ર ૬૧)માં હરિભદ્રસરિએ આ કથા તેમજ ઔત્પાતિકી શુદ્ધિને અંગેની ખીજ કથાઓ 'આવસ્થયકમાં કરીશું' એમ કહ્યું છે. અને એ આપણ-

૧ આ કથાનું મૂળ નામ 'ચેડગ-નિહાણ' છે, અને એ નંદી (સુ. ૨૭; ગા. ૬૪)માં તેમજ આવસ્થયની નિબ્જુત્તિ (ગા. ૯૪૨)માં અપાયેલું છે. ચેડગ એટલે બાળક, અને નિવાન એટલે ખગતો. આ બે આ વાતોનાં મુખ્ય અંગ હોવાથી આ નામ ચોખ્ખું છે.

૨ આને અંગેની કેટલીક કથા મેં આર્હત દર્શન દીપિકા (પૃ. ૨૧૮-૨૨૨)માં શુભરાતોમાં આપી છે.

૩-૪ આ તમામ ઉદાહરણો દ્વારા સૂચિત કથાઓ ચન્દન-જૈનાગમ-અન્થમાલાના દ્વિતીય પુણ્ય તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલા "શ્રીમન્નન્દીસૂત્રમ્" (પૃ. ૫૫-૭૬)માં હિન્દીમાં અપાઈ છે.

૧૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪

ને આવરસય ઉપર એમણે સંસ્કૃતમાં રચેલી ટીકામાં મુખ્યત્વે ઉપયુક્ત યુષ્ણિના શબ્દોમાં મળે છે. આ ટીકાના સંપાદક મહાશયે આની સંસ્કૃતમાં છાયા આપી છે. આવરસયના ઉપર મહાયગિરિસૂરએ સંસ્કૃતમાં ટીકા રચી છે. એના ત્રીજા ભાગમાં પત્ર પરર અ-પરર આમાં યુષ્ણિમત જ્ઞાનેને જણી પદ્ધવિત કરતા હોય તેમ આ 'એડમ-નિહાણુ' કથા જ્ઞાણુ મરહટ્ટીમાં આ સૂરિએ આપી છે, જ્યારે નંદીની વૃત્તિ (પત્ર ૧૫૭ આ-૧૫૮ અ)માં તે એમણે આ કથા સંસ્કૃતમાં આપી છે.

આ ઉપરથી એમ ભાસે છે કે શ્વેતાંબર કૃતિઓમાં જ્ઞાણુ મરહટ્ટીમાં કથા આપનાર તરીકે આવરસયયુષ્ણિ પ્રથમ છે અને સંસ્કૃતમાં એ રજુ કરનાર કરીકે મહાયગિરિસૂરિકૃત નંદીવૃત્તિ પ્રથમ છે.

હિન્દી માટે 'શ્રીમજ્જ્ઞાણુસુત્રમ' ની આવૃત્તિ પહેલી હતી. "દો હજાર વર્ષ પુરાની કહાનિયા" માં પૃ. ૮૬માં આ કથા હિન્દીમાં ડૉ. જ્ઞાણુશયંદ્ર જૈને આપી છે. અને એનું 'હડકે જનર હો મયે!' એવું શીર્ષક યોજવાની પહેલ એમણે કરી હોય એમ લાગે છે. હિન્દી પુસ્તકના પ્રાસ્તાવિક (પૃ. ૨૨)માં એમણે કહ્યું છે કે આ કથા કથા-સરિત્સામર (પૃ. ૩૧૫) અને શુકસપતિ (૩૯)માં તેમજ કંઈક રૂપાંતરપૂર્વક 'કૂટ-વાણિજ્ય' જાતકમાં મળે છે. કથાસરિત્સામરમાંથી અનેક કથાઓનું મૂલ યુષ્ણાદ્યે રચેલી જાહકકહા (જહકકથા) છે. એટલે એમાં આ પ્રસ્તુત કથા હતી. જાનક કથા ઈ. સ. પૂર્વે પંચમી સદીથી ઇ. સ. ની બીજી સદીમાં રચાયાનું મનાય છે. આમ આ કથાની ભારત-દેશની અપેક્ષાએ પ્રાચીનતા છે.

આવરસયયુષ્ણિમાં આ કથા સંક્ષેપમાં પણ એ સમજવા માટે જરૂરી એવી તમામ બાબતો પૂર્વક અપાઈ છે. જેમ તાર વાંચતી વેળા પૂર્વાપર સંબંધ જોડવો પડે છે, તે પ્રમાણેનું આ લખાણ છે. એ હું અહીં શુભરાતીમાં ઉતારું છું:

એ મિત્રો હતા. (એક દહાડો) તેમણે નિધાન જોયું. (એકે કહ્યું:) આવતી કાલે શુભ નક્ષત્રમાં આપણે એ લઈશું. (સરજ સ્વાભાવનાના ખીજાએ ઠા પડી પણ) પેલાએ તો રાત્રે ખોદીને (એ બહાર કાઢી લીધું) અને એ સ્થાનમાં કોલસા મૂકી દીધા.

બીજે દિવસે જાને (સાથે) ગયા. જુએ છે તે કોલસા હતા. પેલા લુપ્ત્યાએ કહ્યું: અહો આપણા ભાગ્યની મંદતા ! (નિધાનના) કોલસા થઈ ગયા. (એ ધૂર્તે ખીજા મિત્રના મુખ સામું કરી ફરીને જોયા ક્યું, એટલે) એને સમજ પડી (કે આ મિત્રનું આ કાર-સ્તાન છે.) એણે (પોતાના) મનની વાત કરી નહિ. (જણે પોતે જણી ન ગયો હોય તેમ એણે મિત્રને કહ્યું કે ખેડ કરવાથી શું વળે તેમ છે ? આખરે જાને પોતપોતાને ઘેર ગયા.)

(આ બાબુ) પેલા મિત્ર પેલા (લુપ્ત્યા)ની (લેપ્પની) પ્રતિમા કરાવી, અને એ વાંદરા લીધા (પાળ્યા). પ્રતિમાના ઉપર (ખોળામાં, હાથ પર અને માથા ઉપર) એ ખાવાનું મૂકે, અને બૂખ્યા થયેલા (પેલા) એ વાંદરા પ્રતિમા ઉપર ચઢીને એ ખાય. (આમ ઘણા દિવસ ચાલ્યું.)

અંક ૧]

ગુરુશિખરની પગથી પર

[૧૯

એક વેળા (કોઈ પર્વ આવતાં) એણે બોજન તૈયાર કરાવ્યું અને પેલા (લુચ્છા મિત્ર)ના જ એ કુમારને (જમવા) બોલાવ્યા. (ગૌરવપૂર્વક જગાડી) એણે એમને સંતાડી દીધા.

(કુમારો પાછા ન આવ્યા એટલે પેલો લુચ્છો ખમર કાઢવા એને ઘેર આવ્યો) એણે (કુમારો પાછા) આપ્યા નહિ. (વિશેષમાં એણે કહ્યું કે) એ તો વાંદરા ચર્ષ મયા !

(ખીબ મિત્રને સમજ ન પડી. એને ખાતરી કરાવવા એણે એ મિત્રની પ્રતિમા બનાવી રહેતી હતી ત્યાંથી એ પ્રતિમા ખસેડાવી) મિત્રને એસાડયો અને વાંદરાઆને છૂટા મૂક્યા. કિલકિલ અવાજ કરતા વાંદરા એને વળગી પડ્યા. (એટલે એણે કહ્યું: હે મિત્ર ! આ તમારા કુમારો છે, કેમકે તમને જોઈને એમને આમ વદાલ છૂટ્યું છે.) એ સમજી ગયો (કે આ મારી બતાવટ છે અને તેમ કરવાનું કારણ મેં સંતાડેલું નિધાન છે,) એણે નિધાનમાંથી બામ આપ્યો. (એટલે તરત જ એને એના પુત્રો સોંપાયા.)

ગોપીપુરા, સુરત.

તા. ૫-૬-૪૮.

ગુરુશિખરની પગથી પર

લેખક:—શ્રીશુભ મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકસી.

ગુરુદેવ ! મને આ રમણીય સ્થાનની નૈસર્ગિક શાંતિ જોઈ, એવો વિચાર આવે છે કે અહીં જ્ઞાન, ધ્યાન કે અભ્યાસને અનુકૂળ આવે તેવી સામગ્રીવાળા કમરાઓ બાંધ્યા હોય, અને એ વિષયમાં રસ લેતા આત્માઓ અહીં આવતા રહેતા હોય તો, સાચે જ આ સ્થળની આજની શીર્ષાવશીર્ષુ દશા નાચ પામે અને કોઈ અનોખું વાતાવરણ ઉદ્ભવે.

બાઈ ! તારા વિચાર સુંદર છે અને એવા જ કોઈ હેતુને જ્ઞાનમાં રાખી અહીં આરંભ પણ જતિજ્યે કરેલો, પણ જૈન સમાજ શૂતકાળમાં શાંતિનો ઉપાસક અને જ્ઞાન ધ્યાનનો પિપાસુ એટલા પ્રમાણમાં હતો એટલા પ્રમાણમાં આજે વર્તમાનમાં નથી જણાતો. મોઢાં કાઝે આજે આડંબર, ધમાલ અને ઉપરજાલી કરણી સિવાય જ્ઞાનમાં કંઈ જ રહ્યું નથી ! જાણે શાંતિ જેવી અદ્ભુત ચીજ, સમતા જેવો ઉમદા ગુણ, અને સંગીત સરખી અનુપમ કળા એ સાવ વીસરી ગયો છે. અને દાદાના દરબારમાં એ અંગે કેવી વિભક્ષણતા વર્તે છે એ સળધમાં જ કંઈ વિચાર આવ્યા છે તે હું ખીજી વેળા જણાવીશ. હાલ તો પુસ્તકવિદ્યાસે વચનવિદ્યાસ રૂપ વિષયતા અનુસંધાનમાં આગળ વધીએ.

ભરતક્ષેત્રના ચૌવીશ તીર્થંકરનાં નામ આપણે લોગ્ગસ સૂત્રમાં યાદ કરીએ છીએ, એ જ રીતે અર્ધ ચૌવીશી અને આગામી ચૌવીશીનાં ત્રિનિબિંબ તેમજ પદ્મનાભ આદિ નામે ઉપજન્મ કાય છે. આ નિયમ અન્ય ચાર ભરત અને પાંચ અંતર આશ્રમી સમજ લેવો. બાકી મહાવિદેહમાં સદા ચોથો આરો પ્રવર્તેલો હોવાથી એને ત્યાં તીર્થંકરનાં ત્રિરૂપ નથી

૨૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪]

જ. અત્યારની પણ આશ્રયી વિચારીએ, તેને જે વીજ વિહરમાન જિનતું સમરણ કરવામાં આવે છે તેમનાં નામ આ પ્રમાણે છે. એ મણ્ડરી જલન્ય કાળની દષ્ટિની હોવાથી એક મહાવિદેહમાં ચાર મુજબ પાંચ મહાવિદેહની છે અર્થાત્ હાલના સમયે દરેક મહાવિદેહમાં ચાર જિનો હોય છે. ૧, સીમંધર. ૨, યુગમંધર. ૩, આહ. ૪, સુખાહ. ૫, સુનીત. ૬, સ્વયંપ્રભ. ૭, આપમાનન. ૮, અનંતવીર્ય. ૯, સુરપ્રભ. ૧૦, વિશાળ. ૧૧ વજ્રવર ૧૨ ચંદ્રાનંદ ૧૩, ચંદ્રઆહ ૧૪, જુજ્જન. ૧૫, ઇન્દ્ર. ૧૬, નમિપ્રભ. ૧૭, વીરસેન. ૧૮, મહાશ્વ. ૧૯, દેવયરા. ૨૦, અભિવર્ધ્ય. વિશેષતા એટલી જ કે એ સર્વને; વર્ણ કંચનસમે અને એક સરખો છે. દરેકનું આયુષ્ય ૮૪ લક્ષપૂર્વતું, દેહમાન ૫૦૦ ધનુષ્ય અને દેવલી પરિવાર દસ લાખનો; ને મુનિસમૂહ એકસો કોડનો હોય છે. જરત ઐરવત મ.દક એમાં એછા વધતાપણું નથી, અને સમકાળે વિચરતા હોરા છતાં પરસ્પર મળવાપણું પણ નથી બ.

ઉપર પ્રમાણે ધર્મના પ્રકરક માને સ્થાપક સમંધો વિચાર કર્યો. તેઓએ સંપૂર્ણ જ્ઞાન દર્શન પામ્યા પછી માને કેવલી બન્યા પછી જ વસ્તુનિરૂપણ કર્યું હોવાથી એમાં નથી તો વિશ્વવાદિતા કે નથી તો શંકાકરવાપણું. આવી ઉચ્ચ કક્ષાની વિભૂતિઓના વચનમાં વિશ્વાસ રાખી, એ ઉપર પુણ્ય શ્રદ્ધા પ્રગટાવી આમળ ધપવામાં જરાય જોખમ નથી. આવી અપૂર્વ અવસ્થાએ પહોંચતા પૂર્વે એ આત્માઓને કર્મરાજની આકરી કરોટીમાંથી પસાર થવું પડ્યું હોય છે. સમભાવે પરિપહોની પરંપરા અને ઉપજ્ઞોની હાત્રાળા સર્વેવી પદી હોય છે, ચોતાના બળ ઉપર જ મુસ્તાક રહી કર્મરાજનો પરાભવ કરવો પડે છે. આત્મિક ગુણોનો ખાત કરનારા ધાતીઆ કર્મો, જેવાં કે જ્ઞાનવરણીય, દર્શનવરણીય, મોહનીય અને અંતરાયનો સર્વથા નાશ થઈ જાય છે એટલે મોટા અણ્ણતા અદાર દુષણોનો ભવ સરખો એ આત્મામાં નથી હોતો એવી દશા પ્રાપ્ત થાય છે. એનું નામ જ તીર્થંકરત્વ. એ વેળા ચાર અતિશય, અદક પ્રાતિહાર્ય અને પાંચોશ ગુણ્યુકત વાણી સમા સંપત્તિ સદબ પ્રાપ્ત થાય છે.

આવા ઉચ્ચ કોટિના સંતમાં વિચાર વાણી અને વર્તનની એકતા હોય એમાં નવાઈ જેવું કંઈ જ નથી. આમ છતાં સૃષ્ટિ પર ફેટલાક એવા પણ જીવોનો સમૂહ વર્તે છે જેમને એ મહાત્માઓની સાચી ઓળખ નથી થતી. તેઓ એમના વિરોધમાં જ ઊભવાનું પથંદ કરે છે.

ઉપર્યુકત જ્ઞાની મહાત્માઓ એ સાચે નથી તો રાતી આખ કરતા કે નથી તો તેમનું અહિત ચિંતવતા. એમાં પણ કર્મરાજની કરામત નિહાળી જણાવે છે કે તેઓ તો નિરિત્ત માત્ર છે, બાકી એના મૂળ કારણમાં તો પાંચ પ્રકારનું મિથ્યાત્વ છે:—

- ૧ આભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ એનું જન્મ્યું હોય છે કે એના પાશમાં પડેલ જીવડો વંશપરંપરાથી ચાલ્યા આવતા ધર્મને જરાપણુ જોડાં જીતયાં સિવાય ધર્મતરીકે જ્ઞાની આચરણ કર્યો જાય છે. એને સમજશક્તિ વાપરવાની વાત જ ઉદ્ભવતી નથી. સત્ અસતનો વિચાર જ થતો નથી.

- ૨ અનાભિગ્રહિક મિથ્યાત્વનું લક્ષણ જ એ છે કે આસપાસના સ્વરૂપ કે કાર્યવાહીનું તોલન કર્યા તરફ સર્વ ધર્મને સાચા માનવા એવી દેટલાક જીવોની પ્રકૃતિ હોય છે. ગોળ અને ખોળનો ભેદ એ સમજી શકતો જ નથી !
- ૩ આભિનિવેશિક વાળાનો સ્વભાવ કદામહી હોવાથી સત્ય જાણ્યા છતાં પણ પોતે પકડેલ વાતને મૂકી શકતો નથી.
- ૪ શાંસયિક મિથ્યાત્વીની સમજ શકિત કામ તો કરે છે, પણ એને કમલે ને પગલે શંકા-શંસય પેદા થાય છે.
- ૫ અનાભોગિક મિથ્યાત્વવાળા જીવોમાં ખરા ખોટાનો વિચાર કરવાનું સામર્થ્ય જ હોતું નથી.

મિથ્યાત્વથી ધેરાયેલા જીવો તીર્થંકર દેવોની અમૃતમય અને આત્મત્રેય કરનારી વાણીથી વંચીત રહે છે, ન્યારે તેઓના પાસા સેવનાર શિષ્યોમાં વળી દેટલાક એવા પાકે છે કે જેઓ કંઈ ને કંઈ દ્વાષ્ટુ શોધી એમનાથી જુદો વાડો જમાવે છે. એ વેળા ભગવંત તો અહુલ સંસારીપણું બેતા હોવાથી તેમને સમજવના પ્રયાસ સેવે છે. માને તો ઠીક, નહીં તો ભવિતભવતાના ભાવ નીરખી, પોતાના કાર્યમાં જ મશગૂલ રહે છે. અન્ય તીર્થંકર દેવો માફક તેમનો નાશ કરવાનો વિચાર સરખો પણ કરતા નથી.

આ જાતની વલણ પકડનારા જીવો ભગવંત મહાવીરદેવના શાસનમાં નવ મણ્યાયા છે અને નિહવો તરીકે ઝોળખાયા છે.

૧ જમાસિ-શ્રી વીરને કેવલજ્ઞાન પછી ૧૪મે વર્ષે કિયમાનં કૃતં પદ પર શંકા ધારણ કરી જુદો પડ્યો, મૃત્યુ પાત્રી લાંતક દેવલોકે કિષ્પીષીદેવ પંદર ભવ કરી મોક્ષ પામશે થયો.

૨ તિષ્યગુપ્ત-ત્યારપછી બે વર્ષે થયો. વસુઆચાર્યનો શિષ્ય. જીવના છેલ્લા પ્રદેશમાં જીવસંગ્રા રહેલો છે એવું માનનાર આમલકજ્ઞપાવાસો મિત્રશ્રી આવકની કાર્યવાહીથી મોઢ પામ્યો ને પાછો જન્મ ભેગો થયો.

૩ અવ્યકતવાદી-૨૧૪ વર્ષે. આપાદસરિના શિષ્યો કાણુ સંયમો છે અને કાણુ દેવ છે ? એવો શંકા ધરનાર બળભદ્ર રાજા દ્વારા મોઢ પામ્યો.

૪ શૂન્યવાદી-૨૨૦ વર્ષે. અચમિત્ર ક્ષણિકવાદી કોડિન્ય શિષ્ય રાજમહીના કાણુલેનાર આવકોની કાર્યવાહીથી કેકાણુ આવ્યો.

૫ ગંગહત-૨૨૮ વર્ષે એક સમયે એ હિપચોગ માનનાર ધનગુપ્ત શિષ્ય તેનું આવું માનવું નહી ઊતરતાં થયેલું. મણિનાચક્ષથી મોઢ પામ્યો.

૬ રોહિગુપ્ત-૫૪૪ વર્ષે થયો. ગુપ્તાચાર્યનો શિષ્ય. એનું ખીણું નામ પડકલ્લુક ત્રિરા શિક મતની સ્થાપના કરી. એ નોજીવ પ્રકૃપક હતો. છ માસ સુરુધી ગુએ વાદ કરી એને પરાભવ પમાડ્યો પણ માન્યો નહીં એટલે જ્ઞાન મહાર કર્યો

૨૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪

૭ ગ્રામ્યામાહુલિ-૫૮૪ વર્ષે કુમલિકા પુષ્પસરિતું વચન ઉલંબનાર અને છવ તથા કર્મને તદન લિખ માનનારા એ મંતવ્યમાં જ સુસ્તાક રહેવાથી સંપ દ્વારા જહીષ્કૃત થયે.

૮ સર્વવિસંવાદી-૬૦૯ વર્ષે કૃષ્ણસરિ શિષ્ય શિવશ્રુતિ કપડાં નહીં પહેરવા, આને મોક્ષ નહીં આદિ મંતવ્ય પ્રપક દિગંબર યોટિક.

૯ છુંકા થાને છુમ્પક-લોકાસા નામા વચ્ચિકે પ્રતિમાનિષેધક સ્થાપ્યો.

આ સર્વ કહેવાતું પ્રયોજન તો એટલું જ છે કે ધર્મજિવાસુ આત્માએ ત્વ વિચળ ચિત્તવાળા ન રહેતાં હદ શ્રદ્ધાથી તત્ત્વ અવગાહન કરવું. દેવ, -શુરુ, ધર્મની પસંદગી કરતાં શાસ્ત્રકારોએ 'બાબાવચન પ્રમાણ્યમ' કરવાતું કહ્યું જ નથી. સુવર્ણની પરીક્ષા માફક એ તત્ત્વોને-કષ-છેદ-તાપ આદિ ક્રિયાઓ દ્વારા તપાસી જોવાની છૂટ આપી છે. પણ એ રીતે શુદ્ધ થયેલ તત્ત્વ પર પાકી શ્રદ્ધાથી આમળ વધવું જોઈએ એમ એ કારણસર જણાવ્યું છે કે કેટલીક બાબતો એવી પણ હોય છે કે જે પૂરા ક્ષયોપશમના અભાવે પ્રથમ દર્શને નથી સમજાતી. એ વેળા આત્માએ ન તો મૂંઝાવું કે ન તો લમણે હાથ દર્ષ સંકાના વમળમાં પડવું. પણ જેમની પંદર વાતો સાચી પુરવાર થઈ છે તેમની સોળમી બાલે આજે ન સમજાય પણ એ સાચી જ હોય એવી હદ શ્રદ્ધાથી આમળ વધવું જરૂરી છે. આટલું લંબાણ પણ એટલા સારું જ કંઈ છે.

શુરૂંદેવ, આવું જાણવા-વિચારવાતું મળતું હોય તો અહીં રોજ રહેવાતું મન થાય. નવાણ જ સા સારુ, વધુ ને વધુ યાત્રાઓ કરવાતું અને જમે, કેવલ ચદ ઉતર ન જમે માન જોયરી જોઈએ.

સુધારો

જૈન સત્ય પ્રકાશ (વ. ૧૩, અં. ૧૨) માં પૃ. ૨૭૩માં ૩૨ મી લીટીમાં 'કન,ક સુન્દર મણિની' એમ છપાયું છે તેને બદલે 'કનકકુશલ મણિની' એમ જોઈએ.

હા. ૨. કાપડીયા,

द्रव्य का सदुपयोग करनेका अमूल्य स्थान श्रीमरुधरस्थ दीयाणाजी तीर्थ

समस्त जैनधर्मावलम्बि भाइयों को नम्र निवेदन है कि सिरोहीराज्यान्तर्गत श्री दीयाणाजी तीर्थधाम अत्यन्त प्राचीन एवं पवित्र माना जाता है। यह तीर्थ चरम तीर्थङ्कर श्री वीरप्रभु के जीवित काल का है। यहाँ के गगनचुम्बि बावन जिनालयवाले मन्दिरजी को देखते चक्षु तृप्त नहीं होती। इसमें मूलनायकजी श्री महावीर प्रभुजी विराजित हैं। प्रतिमा की मनोहरता दर्शनीय है। इस तीर्थ की प्राचीनता में ऐसी किम्बदन्ती प्रचलित है कि अपने ज्येष्ठ भ्राता श्री नन्दिवर्धनराजा के साथ बिहार करते चरम तीर्थङ्कर श्री वीरप्रभु इस भूमि पर विचरण करते काउसगावस्था में थे, तब श्री नन्दिवर्धन राजाने जीवित स्वामी की भव्य प्रतिमा बनवाकर साक्षात् श्री वीरप्रभु के करकमलों से मूर्ति की स्थापना करवाई थी। अतएव “नाना, दीयाणा अने नांदीया, जीवित स्वामी वांदीया” यह प्राचीनों की उक्ति भी चारितार्थ होती है। यहाँ पर कार्तिक शुक्ल १५ एवं मार्गशुक्ल कृष्ण ८ को दो बड़े मेले लगते हैं, जिन में करीब १५०० से लेकर दो हजार यात्रार्थि दर्शनार्थ आते हैं। दोनों दिन नवकारसी नीतोडावाले एवं नांदियावाले महानुभावों की तरफ से होती है। मन्दिरजी के पश्चिमी तरफ एक सुन्दर बावडी भी है। महाप्रभावशाली मनोहर मूर्ति का दर्शन कर सच्चा आनन्द लोग प्राप्त करते हैं।

यह तीर्थ बी. बी. एंड सी. आइ. रेल्वे के सरूपगंज स्टेशन से करीब १० मील दूरी पर है। समीप में इतिहासप्रसिद्ध केर नामक छोटा गांव है। ऐसे ऐतिहासिक एवं पावन तीर्थक्षेत्र के उद्धारार्थ विद्यानुरागी श्रीश्री १००८ श्रीमद्विजयजिनेन्दसूरीश्वरजी महाराज के बहुकालीन सदुपदेश से श्री दीयाणाजी तीर्थोद्धार समिती निर्माण कर पहले मेले में आगन्तुक यात्रार्थियों को विश्राम के लिये धर्मशाला बनवाने का कार्य प्रारम्भ कर दिया है, जिसमें करीब २०००० (बीस हजार) के व्यय का अनुमान किया जाता है। अतएव समस्त जैन धर्मानुरागियों को ऐसे सत्कार्य में अपने द्रव्य का सदुपयोग करने का एवं जीर्णोद्धार में नवगुणित पुण्यराशि प्राप्त करने का सुअवसर अपनाकर अवश्यमेव सहायता प्रदान करके अपनी उदारता का परिचय देना चाहिए। शालों में भी कहा है कि उपाजितानां वित्तानां त्याग एव हि रक्षणम्, अर्थात् उपाजित द्रव्यों का त्याग ही खास रक्षण है। जैसे तालाबों के पानी में से ऊपर के पानी का त्याग होने पर ही भीतरी पानी का रक्षण

होता है। याने स्वच्छ रहता है। जिन महाशयों को ऐसे पुण्यशाली कार्य में सहायता प्रदान करने की शुभेच्छा होवे निम्न लिखित स्थान पर पत्र व्यवहार करें या द्रव्य भेजें। इति शम्।

पत्र व्यवहार करने एवं द्रव्य भेजने का पता
श्री मुनोमजी शा. शंवेरचंद
देवचंदजी कोठारी
मु. नीतोडा
पो. स्टे. सरूपगंज (सिरोहीराज्य)

श्री दीयाणाजी तीर्थोद्धार कमीटी

सदस्य

शा. चुनीलाल तिलोकचंदजी

शा. देवचंद ताराचंदजी

शा. दीपचंद चेलोजी

कनककुशलकी रचनाओंके सम्बन्धमें कतिपय सूचनायें

लेखक : श्रीयुत अजरचन्दजी नाहटा

“जैन सत्य प्रकाश” के गतांक में प्रो. हीरालाल कापडिया का “कनककुशलगाणि अने एमनी कृत्तिओ” शीर्षक लेख प्रकाशित हुआ है, उनके सम्बन्धमें कतिपय ज्ञातव्य सूचनायें यहां दी जा रही हैं।

१ हरिश्चंद्र रास वास्तव में कनककुशल का नहीं है पर कनकसुन्दर का है। किसी सूचीकर्ताने अधिक परिचित नाम स्मरण रहनेसे भ्रमवश उसका कर्ता कनककुशल लिख दिया प्रतीत होता है। अतः कनककुशल की रचनाओंका समय सम्वत १६९७ तक न रह कर सं. १६५९ तक ही मानना उचित है।

२ ‘देवाः प्रभो’ स्तोत्रवृत्ति एवं साधारण जिनस्तववृत्ति एक ही है। हमारे बड़ा साधारण जिनस्तोत्रवृत्तिकी प्रति है उसमें देवाः प्रभो आद्य पदवाला स्तोत्र ही है। इसी प्रकार “ऋषभ नम्र स्तोत्रवृत्ति” एवं चतुर्विंशति जिनस्तोत्रवृत्ति भी एक ही है। मेरे ह्यालसे जिनस्तुतिवृत्ति भी विशाललोचन या स्नातत्यावाली ही संभव है। इस प्रकार ३ कृत्तियें कम हो जाती हैं। गौडी पार्श्वनाथ छंद व वरदत्त गुण मंजरीबावनी भी संदिग्ध प्रतीत होती है। ज्ञानपंचमी बालावबोध भी प्रति देख के निर्णय करना आवश्यक है। यदि बालावबोध में कर्ता का नामोल्लेख न हो तो वह अन्य कर्तक संभव है। कनककुशलकी सबसे अधिक प्रसिद्ध रचना ज्ञानपंचमी कथा है।

पंचमी पर्व स्तुति (वृत्ति) मूलको १३२ पद्यकी बतलानेसे वह स्तुतिसंज्ञक शायद ही हो, स्तुति संज्ञा प्रायः ४ गाथावाली स्तुतियों के लिये कही जाती है, इसकी प्रति बडोदेके कांतिविजयजी भंडार में (नं १७२८) होनेसे देख के निर्णय करलेना आवश्यक है। बडोदा चार्तुर्मास स्थित मुनियोंका इसकी और ध्यान आकर्षित किया जाता है।

जैन सत्य प्रकाशके गतांक में प्रकाशित केशरिया तीर्थ लावणो बृहस्तवनावली आदि में पूर्व प्रकाशित हो चुकी है।

बारह भावना सम्बन्धी अन्य कई ग्रन्थ भी फिर अवलोकन में आये हैं।

મદદ

ચાલુ માસમાં નીચે મુજબ મદદ મળી છે, તે માટે અમે તે તે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ આદિ મુનિવરો, તે તે સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠો અને સંઘોનો આભાર માનીએ છીએ, અને જેમણે મદદ ન મોકલી હોય તેમને મદદ મોકલવાની વિનંતી કરીએ છીએ. ૦૫૦

૪૫૦) શેઠ જમનાભાઈ ભગુભાઈ, અમદાવાદ (સં ૨૦૦૩-૪ ની બે સાલની મદદ)

૧૯૮) પૂ. સુ. મ. શ્રી દર્શનવિજયજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી મહેસાણામાંથી છૂટક મદદના જુદા જુદા સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠો તથા અહોનો તરફથી

૧૦૧) પૂ. સુ. મ. શ્રી વલ્લભવિજયજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી જૈન સોસાયટી જૈન સંઘ, અમદાવાદ

૧૦૦) પૂ. આ. મ. શ્રી કીર્તિસાગરસરિજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી ગોડીજી જૈન ઉપાશ્રય, મુંબઈ

૫૧) પૂ. પં. મ. શ્રી કીર્તિમુનિજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી જૈન મહામન, ગોધાની.

૩૫) પૂ. આ. મ. શ્રી વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી તપગચ્છ અમર જૈનશાળા, ખંભાત.

૨૫) પૂ. સુ. મ. શ્રી મેરુવિજયજી તથા દેવવિજયજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી લુણાવાડા જૈન ઉપાશ્રય, અમદાવાદ,

૨૫) પૂ. સુ. મ. શ્રી પુષ્પવિજયજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી ધડિયાળી પોળ જાનીશેરી જૈન ઉપાશ્રય, વડોદરા.

૨૫) પૂ. આ. મ. શ્રી વિજયતેમિસૂરીશ્વરજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી, વઢવાણ કેમ્પ.

૧૫) પૂ. આ. મ. શ્રી વિજયભકિતસરિજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી શેઠ છોટાલાલ સંપ્રોતચંદ, જૈન સાહિત્ય મંદિર, પાલીતાણા.

૧૫) પૂ. આ. મ. શ્રી વિજયઅમૃતસરિજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી ઝોસવાલ જન સંઘ, કાશીપુરા, બોરસદ.

૧૫) પૂ. આ. મ. શ્રી વિજયદર્પણસરિજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી જૈન સંઘ, તખતચઢ.

૧૧) પૂ. સુ. મ. શ્રી બુદ્ધસાગરજી તથા પ્રભોધસાગરજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી શ્રી છાપરીયા શેરી મોટા ઉપાશ્રય, સુરત

૧૧) પૂ. સુ. મ. શ્રી મહેન્દ્રવિજયજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી શેઠ આણંદજી મંગળજીની પેઢી, ઈડર

૧૦) પૂ. સુ. મ. શ્રી હેમેન્દ્રવિજયજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી વિજયઆણુસુરગચ્છ જૈન ઉપાશ્રય, સાણંદ.

૧૦) પૂ. પં. મ. શ્રી ચરણવિજયજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી પ્રુથાલ જુવન જૈન ધર્મશાળા, પાલીતાણા.

૧૦) પૂ. સુ. મ. શ્રી પરમપ્રકાવિજયજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી વીસાશ્રીમાંળી જૈન પંચ, બોરસદ.

૧૦) પૂ. સુ. મ. શ્રી જિતેન્દ્રવિજયજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી જૈન શ્વેતાંગર સંઘ, મુરબાડ.

૧૦) પૂ. પં. મ. શ્રી લલિતવિજયજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી જૈન સંઘસમસ્ત, લોદ્રા.

૧૦) પૂ. સુ. મ. શ્રી સુભોધવિજયજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી જૈન સંઘસમસ્ત, કાલવાડા.

૧૦) પૂ. સુ. મ. શ્રી સુબુદ્ધિવિજયજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી જૈન સંઘસમસ્ત, આમોદ.

૧૦) પૂ. સુ. મ. શ્રી ચંદનસાગરજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી જિંઝા જૈન મહામનની પેઢી, જિંઝા.

૩) પૂ. આ. મ. શ્રી ઋદ્ધિસાગરસરિજીના સદ્ગુરુશ્રેષ્ઠી જૈન પાંડશાળા, લાંધજીવ.

Shri Jaina Satya Prakasha. Regd. No. B. 3801 શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ.

દરેકે વસાવવા યોગ્ય

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના ત્રણ વિશેષાંકો

(૧) શ્રી મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક

ભગવાન મહાવીરસ્વામીના જીવન સંબંધી અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ૭ આના (રૂપાલખર્ચનો એક આનો વધુ).

(૨) ઠીપોત્સવી અંક

ભગવાન મહાવીરસ્વામી પછીના ૧૦૦૦ વર્ષ પછીના સાતસો વર્ષના જૈન ઇતિહાસને લગતા લેખોથી સમૃદ્ધ સચિત્ર અંક : મૂલ્ય સવા રૂપિયા.

(૩) ક્રમાંક ૧૦૦ : વિક્રમ-વિશેષાંક

સત્રાર વિક્રમકલ્પ સંબંધી ઐતિહાસિક બિજબિજ લેખોથી સમૃદ્ધ ૨૪૦ પાનાનો દળદાર સચિત્ર અંક : મૂલ્ય દોઢ રૂપિયા.

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના બે વિશિષ્ટ અંકો

[૧] ક્રમાંક ૪૩-જૈનદર્શનમાં માંસાહાર હોવાના આક્ષેપોના જવાબરૂપ લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ચાર આના.

[૨] ક્રમાંક ૪૫-ક. સ. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના જીવન સંબંધી અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ત્રણ આના.

કાચી તથા પાકી ફાઇલો

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશની વીળ, પાંચમા, આઠમા, દસમા, અગિયારમા બારમા તથા તેરમા વર્ષની કાચી તથા પાકી ફાઇલો તૈયાર છે. મૂલ્ય દરેકનું માચીના બે રૂપિયા, પાકીના અઠી રૂપિયા

—ભાષા—

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ
જેશિંગલાઈની વાડી, ઘીકાંટા, અમદાવાદ.

પ્રદક્ક:-મગનભાઈ ઊદાભાઈ દેસાઈ. શ્રી વીરવિજય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ, સલાપોર્સ કોસરોડ, પો. બો. નં. ૬ શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલય-અમદાવાદ. પ્રકાશક:-શ્રીમનલાલ ગોળાદાસ શાહ. શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ કાર્યાલય, જેશિંગલાઈની વાડી, ઘીકાંટા રોડ-અમદાવાદ.